Ioachimi Rin-
GELBERGII AN-
tuerpiani Dialectica, & Rhetorica.

PARISIIS

Apud Fran. Gryphium,

1 5 3 8.

IOACHIMVS RINgelbergius Antuerpianus Lectori.

Dialecticæ præceptiones in particulas quatuor diſtribuemus. In quarũ prima tradentur quæ ad uoces ſimplices pertinent:in ſecunda,axiomata:in tertia, ſyllogiſmi, enthymemata, inductiones,exempla:in quarta,locorũ ratio. Vale. Antuerpiæ quinto Idus Maii. An.M.D.XXIX.

QVID DIALECTICE, & quot eius partes ſint.

Dialectice ars eſt finiendi, diuidendi, & argumentandi. Vel breuius: Dialectice ars diſſerendi eſt: ſicut Rhetorice dicendi, & loquendi Grammatice. Diſtant enim loqui, diſſerere, & dicere. Quod loqui Grammaticorum ſit: diſſerere Dialecticorum: dicere Oratorum. Inde dictionem pro oratione accipimus. Id intereſt inter Dialecticen & Rhetoricen: quòd Dialectica breuiter & aperte rem tradit. Rhetorica uero copioſius eandem explicat. Dialecticé exactam docendi rationem, Rhetorice eloquendi modum aperit. Dialectica tanquam primas cauſſæ lineas ducit: Rhetorice uiuos addit colores. Zeno Dialecticen compreſſæ in pugnum manus: Rhetoricen explicitæ dicebat ſimilem. Duæ ſunt partes Dialectices, τοπικὴ *&* κριτικὴ*, id eſt, ratio inueniendi, & forma iudicandi. Prior locos continet: poſterior ſyllogiſmum, enthymema, inductionem, exemplum, & ſimiles modos colligendi. Topice locos tradit, unde petitur medium, quo probemus axioma eſſe uerum, falſum, impoſſibile. Critice rationem ſiue intellectum docet thematis ſimplicis & compoſiti. Simplicis: ut ſit, ne ipſum ſpecies, genus, differentia, proprium,*

accidens, ſubſtantia, quantitas, qualitas, relatio. Qua forma finiatur. Quæ ſint eius partes, ſpecies, officia. Compoſiti, ut ſit ne uerum, falſum, adfirmans, negans, uniuerſale, particulare, neceſſarium, contingens, impoſſibile.

De quinque uocibus.

Quinque ſunt genera uocum communium ſiue (ut alii dicunt) quinque ſunt uoces prædicabiles: genus, ſpecies, differentia proprium, accidens: quas ordine deſcribemus, definito prius indiuiduo, quod aliorum omnium origo eſt. Sicut enim momentum temporis principium eſt, unitas numeri, & punctus magnitudinis, ita uocũ communium ſiue uniuerſalium indiuiduum. Indiuiduum dicitur nomen proprium, aut id, quod rẽ duntaxat unam ſignat: ut Cicero, Vergilius, Plinius, Bucephalus, hæc herba, hæc arbor. Genus eſt nomẽ commune multis ſpeciebus, aut uocabulum, quod primum occurrit in definiẽda ſpecie. Vt animal, lapis, gemma, prudentia, iuſtitia, fortitudo, temperantia. Duplex eſt genus Summum: ut ſubſtantia, quantitas, qualitas, relatio. Et medium, quod etiam ſpecies eſt: ut corpus, animal, arbor, lapis. Species eſt nomen commune proximum indiuiduis, uel quod primum occurrit in definiendo indiuiduo: ut homo. Hæc quoque duplex eſt. Infima, quæ proprie ſpecies eſt, & quam modo definiuimus: ut equus, leo, lupus, uulpes. Et media, quæ etiam genus eſt: ut piſcis, fera, auis. Differentia, eſt qua ſpecies inter ſe differunt: uel quæ ſpecies eiuſdem generis

diſcernit. Aut differentia,eſt propria rei nota, qua ſecundum id ipſum,quod talis eſt, ab aliis diſtinguitur rebus. Vt ſentiens,non ſentiens, capax rationis,expers rationis. Pro differentiis ſæpenumero accidentium congerie utimur. Sic calidum & ſiccum uocamus differentiam ignis:calidum & humidum aeris:frigidum & humidum, aquæ:frigidum & ſiccum, terræ. Differentiam aiunt ſignificare partem alteram rei compoſitæ. Sentiens enim in ſe complectitur animam ſenſitiuam,quæ eſt altera pars animalis. Et intellectualis,intellectum,ſiue animam capacem rationis, alteram hominis partem. Quoniam ſic uoces interpretamur. Sentiens,habens animam quæ ſentit : non ſentiens, habens animam quæ non ſentit : qualis eſt in plantis. Et intellectualis,habens intellectum uel animum capacem rationis. Ideoque inquiunt, accidentibus non eſſe differentias, quòd non componantur ex materia & forma. Subtiliore tamen iudicio dicunt, etiam quædam accidentia eſſe, quæ aliquid ſimile habent materiæ & formæ. Vt quum peccatum definiunt eſſe actionem illicitam,cum praua uoluntate. Hic peccati materia, eſt illicita actio. Forma uero eius, & differentia,qua ab aliis diſtat actionibus,eſt parua uoluntas, ſine qua peccatum dici non debet:ſicuti nec animal ratione carens,homo. Pro differentiis accidentium,eorum officia,effectus uel ſubiecta ponuntur. Sic,loqui,dicere,diſſerere,numerare,canere,eſſe in animo , eſſe in corpore, ſunt differentiæ Grammatices, Diale-

ctices, Rhetorices, Arithmetices, Muſices, uirtutum, palæſtricæ. Proprium, eſt propria rei indoles, ſiue natura, quæ competit uni ſpeciei tantum, idque uniuerſæ ut canere, numerare, loqui, ridere, quæ competunt homini. Ariſtoteles quatuor modos enumerat. Quod omni, ſed non ſoli competit, ut bibedem eſſe: quod ſoli, ſed non omni, ut medicum uel literatum eſſe: quod omni, & ſoli, ſed non ſemper, ut canere: quod omni, & ſoli, & ſemper, ut riſibilem, erudibilem eſſe. Poſtremum uere proprium uocat. Differt ab accidente, quoniam proprium natura ſemper adeſt rei cui proprium eſt: ut loqui, ridere. Accidens nunc adeſt, nunc abeſt: ut album eſſe, nigrum eſſe, poetam eſſe, oratorem eſſe. Proprium ideo eſſe dicitur, quod ſit natura quædam peculiaris toti alicui ſpeciei, & ſoli. Vt loqui, hominibus omnibus commune eſt & ſolis hominibus datum. Accidens ſpeciebus pluribus ſæpenumero commune eſt: ut eſſe album, nigrum, uelox, ſegne, ſæpenumero dixi, propter poeticen, & artem dicendi. Quæ quamuis ſolis hominibus competant, tamen non omnibus, ſed pauciſſimis duntaxat. Neque ſemper adſunt, quoniam longo labore ipſa comparantur. Si uero poetica, & oratoria ars ſemper adeſſent ex æquo omnibus uiris, fœminis, pueris, ſenibus: haud dubie homini propria dicerentur. Quamuis primo anno à natali die homo non loquatur, ea tamen res nihil impedit, quo minus loqui ſit proprium hominis, quum tot uiri, tot fœminæ, excepto fortaſ

ſis uno aut altero muto, à pueritia ad finem uſque uitæ loquantur. Nec etiam obſit, quod pauciſſimæ aues magno labore ad rem eandem interim pertrahantur. Hæc explicatius ideo poſui quod complures ſint, qui uocum harum diſcrimen haud ſatis intelligant. Accidens, eſt nomẽ commune, quod tum adeſſe, tum detrahi alteri poteſt: ut calor, rigor, religio, pietas, gratia, ueritas, philoſophia, doctrina, honor, diuitiæ. Quamuis pleraque accidentia ita hæreant in ſubſtantiis, ut natura ſeparari inde non queant: ut color in igni: candor in niue, & cygno, intellectu tamen & cogitatione ipſa diſcernimus. Intelligimus enim aliud eſſe calorem, candoremque: aliud ignem, niuem, cygnum.

Vſus quinque uocum.

TRiplex uſus eſt eorum, quæ de quinque uocibus dicta ſunt. Primus ut in prædicamentis intelligamus quid genus, quid ſpecies, quid differentia, quid denique indiuiduum ſit. Secundus quod ex præceptionibus iiſdem diſcimus, quæ uoces, de quibus prædicentur. Genus enim differentia, ac proprium de ſpecie dicuntur. Vt homo animal eſt: homo eſt capax rationis: homo numerare, loqui, differere poteſt. Species de indiuiduo dicitur. ut Bucephalus equus eſt. Accidentia de genere, ſpecie, ac indiuiduo dicuntur, ſed non neceſſario cum iis cohærent. Vt Cicero eſt orator. Tertia commoditas eſt, quod conducunt ad finiendum, & diuidendum. Species namque de-

ſinitur per genus, differentiam, proprium, accidẽs. Genus per differentias in ſpecies diuiditur. Quarta, quod ex his argumentorum loci trahuntur à genere, à ſpecie, à differentia.

De Prædicamentis.

P Rædicamenta ſunt communes rerum formæ certo quodam ordine comprehenſæ. Græci κατηγορίας appellant. In quinque uocibus commonſtratum eſt: inter genus & ſpeciem cognationem eſſe: Speciem ac differentiam de indiuiduo prædicari. In prædicamentis uero rerum omnium ordo proponitur: generum, ſpecierum, differentiarum indiuiduorum uaria ponuntur exempla. Ariſtot. decem prædicamenta tradit: ſubſtantiam, quantitatem, qualitatem, relationem, actionem, paſſionem, ubi, quando, ſitum, habitum. Rhetores quatuor duntaxat enumerant, ſubſtantiam, quãtitatem, qualitatem & relationem. Actionem, paſſionem, ubi, quando, ſitum, habitum, ad relationis claſſem aiunt pertinere.

Subſtantia.

S Vbſtantia eſt res per ſe conſiſtens. Hæc in corpoream, & incorpoream diuiditur. Corporea in ſimplicem & concretam. Simplex, in orbes cæleſtes decem, & quatuor elementa. Cõcreta, in animatam, & inanimatã. Viua, in ſentiẽtẽ, & non ſentientem. Sentiens, in ſubſtantiã capacẽ rationis, & ratione carentem. Ad ſubſtantiarum ordinem referendæ etiam partes earũ: ut oculus, auris, facies, os, ramus, flos, foliũ, truncus, radix.

Subſtantia.		
		Deus.
Corporea.	Incorporea	Angelus.
		Anima.
Corpus.		
		Orbes cœleſtes,
		Ignis.
Compoſitum	Simplex	Aër.
		Aqua.
		Terra.
Corpus compoſitum.		
		Lapis. Gemma.
Animatum	Inanime	Sulfur.
		Metalla.
Corpus uiuum.		
		Arbor.
Sentiens.	Nonſentiens, ut plāta	Herba.
		Frutex.
Animal.		
		Volatile.
Capax rationis,	Exper rationis	Aquatile.
		Terreſtre.
Homo.	Homerus, Plato, Vergilius.	

Ordo quantitatis.

QVantitas eſt, qua ſubſtantiæ in ſpatia ac numeros diuiduntur. Ea duplex eſt. Continua, qua res in ſpatia: Diſcreta, qua in numeros partimur. Continuæ duo genera, permanens, & ſucceſſiuum. Permanentis tres ſpecies, longitudo, latitudo, profunditas, hoc eſt, linea, ſuper-

ficies corpus, ne in relationem incidas. Linea eſt longitudo ſine latitudine, & profunditate. Huc referantur ea, quibus rerum menſura in longum ſumitur. Cuiuſmodi ſunt: ulna, cubitus, granum, digitus, palmus, pes, paſſus, ſtadium. Superficies eſt latitudo ſine profunditate. Huc pertinet iugerum. Corpus eſt longitudo cum latitudine, & profunditate. Hic corpus ſolam magnitudinem ſignificat, aliter atque in ſubſtantiæ prædicamento. Succeſsiuum dicitur, quod in fluxu & agitatione conſiſtit. Eius duæ ſpecies, motus & tempus. Motus in rectum, circularem, & miſtum diuiditur. Tempus in partes quatuor, annum, menſem, diem, horam, de quarum natura tabulam conſcripſimus. Porro quantitas diſcreta eſt, quum quærimus quot ſint res. Eius una duntaxat ſpecies eſt, nempe numerus, hoc eſt unitatum collectio: ut duo, tria, quatuor: binarius, ternarius, quaternarius. Sequentes ſecundus, tertius, quartus, quintus, relationes ſunt, utpote quæ ſimplici forma accipi nequeant. Ad communem quantitatis ordinem referri poſſunt menſuræ nomina, uncia, ſextans, quadrãs, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes uel beſsis, dodrans, dextans, deunx, as. Item ſemuncia, ſextula, duella, drachma, ſiciliquum: quarum uocum deſcriptiones in elegantiis poſuimus. Dicimus enim alicuius lineæ, ſuperficiei, corporis, motus temporis unciam, trientem, dodrantem: Vt quadrans motus quo mundus circumagitur, ſex continet horas. Cuius claſsis hæc ſit tabula.

- Quantitas
  - Continua ut magnitudo.
    - Permanens
      - Linea
        - Recta.
        - Curua.
      - Superficies
        - AEqua.
        - Iniqua.
      - Corpus
        - Rotundum.
        - Angulare.
    - Succeſsiua
      - Motus
        - Rectus.
        - Circularis.
        - Miſtus.
      - Tempus
        - Annus.
        - Menſis.
        - Dies.
        - Hora.
  - Diſcreta ut numerus.
    - Par.
    - Impar.

De qualitate.

QValitas eſt adfectio aut animi aut corporis, unde appellationem aliquam accepimus. Vt prudentia, iuſtitia, fortitudo, temperantia, rhetorice. Vnde dicimur prudentes, iuſti, fortes, temperantes, rhetores. Eius quatuor ſunt ſpecies: habitus, adfectus, ſenſum mouens, & figura. Habitus, eſt qualitas animi uel corporis, conſuetudine, agendi parta, qua facilius & certius aliquid agamus. Vt facultas orandi animi ipſius eſt, paleſtrica corporis. Habitus in duo diuiditur genera: animi & corporis. Habitus animi duplex eſt, Alius enim in intellectu conſiſtit, ut prudentia, & artes omnes. Alius in uoluntate, qui uirtutum ac uitiorum genera complectitur. Habitus corporis, ut uires, robur, uelocitas, agilitas. Adfectus eſt animi perturbatio: ut lætitia, triſtitia, metus, amor. Tertia ſpecies eſt qualitas ſenſum mouens: ut ſonus, color, odor, ſapor: quæ quatuor mouent auditum, uiſum, olfactum, guſtum. Ad tactum plura referuntur, calidum, frigidum, humidum, ſiccum: & quæ horum miſtura conſtant, durum, molle, aſperum, læue. Ad hæc referendæ naturæ herbarum, lapidum, metallorum. Quartum ac poſtremum qualitatis genus eſt forma uel figura. Huc omnia ſpectant quæ manu uel induſtria hominis conficiuntur: Quod genus, menſa, domus, templum, nauis, ſedes, panis, ueſtis, penula, pannus. Lapis tamen, lignum, ac lana ſubſtantiæ ſunt. Item figuram ſi-

gnificant, circulus, triangulus, & ſimilia. Notant *enim formam ſuperficiei, quæ à nobis & confici, & mutari rurſum poteſt.* Ad hunc ordinem pertinent omnia uirtutum, uitiorum, colorum, & ſaporum genera, quæ in libello de homine tradidimus. Artium cunctarum ordinem, & ſubiecta in Chao deſcripſimus.

- Habitus 1
  - Animi
    - Intellectus.
      - Prudentia
      - Artes omnes
        - Grammatica.
        - Rhetorice.
        - Dialectice.
    - Voluntatis
      - Virtus
        - Iuſtitia.
        - Fortitudo.
        - Temperantia.
      - Vitium
        - Improbitas.
        - Ignauia.
        - Luxus.
  - Corporis
    - Vires. Robur.
    - Velocitas.
    - Agilitas.
- Adfectus 2
  - Lætitia.
  - Triſtitia.
  - Metus
  - Amor.
- Sonus.
  - Vox.
  - Tonitruum.

Qualitas. Abſinthii.
Herbarum.
Chelidoniæ.
Frondium.
Pomorum.
Color Florum.
Senſum Odor Radicum.
mouens. Sapor Vuarum.
3 Carnium. Piſcium.
Metallorum.
Gemmarum.
Abſinthio.
Herbis
Chelidonia.
Calidum Frondibus.
Frigidum Pomis. Floribus.
Humidum Radicibus.
Tactus in Gemmis.
Siccum Metalis. Vuis.
Durum Carnibus.
Molle Piſcibus.

Forma, Menſa. Domus Templum.
uel Figura. Nauis. Carina. Velum.
4 Fiſtula. Enſis. Circulus.

De Relatiuis.

Relatio, eſt rerum inter ſe collatarum unius ad alteram habitudo. Duo relationum genera, ſimplex, & mixtum. Simplex relatio in formas tres diuiditur. Quarũ prima eſt ſub-

ſtantiæ : ut idem, diuerſum : corporeum, incorporeum : diuinum, humanum: terrenum, cœleſte. Secunda quantitatis, ut æquale, inæquale: æqualitas, inæqualitas : proportio, hoc eſt, duarum magnitudinum ſimilis habitudo. Dicimus enim ea eſt proportio inter tria & nouem, quæ eſt inter duo & ſex. Maius, minus: par, impar: duplum, triplum: multum paucum: magnum, paruum. Tertia qualitatis, ut ſimile, diſsimile: curuum, rectum: durum, molle: aſperum, læue: bonum, malum: ſanum, ægrum: dominus, ſeruus: conſul, iudex : rex, populus: proconſul, prouincia, & omnia magiſtratuum nomina: emptor, uenditor: accuſator, reus. metropolis, colonia: pater, filius: auus, nepos: maritus, uxor: ſocer, gener: frater, ſoror, & reliqua cognationum uocabula. Item præceptor, diſcipulus: patronus, cliẽs: dux, comes : amicus, inimicus: hoſpes, peregrinus: creditor, debitor : & inde uerba credere, debere. His addũutr uoces, quæ ex præpoſitione, con, ſunt contextæ: ut collega, conuictor, contubernalis, coniunx. Et ſimilis ſignificationis, ſocius, ſodalis. Mixta ſex generibus conſtat. Oritur enim uel ex ſubſtantia & qualitate : ſed bifariam. Siquidem ea aut in mouendo, agendoque conſiſtit, ſic actio dicitur, aut in patiendo, ſic paſſio. Vt lugere, docere, ſcribere: legi, doceri, ſcribi. Huc pertinẽt cauſſa uel ſignum & effectus. Quoniam nihil eſt cauſſa uel ſignum niſi effectus alicuius ſit cauſſa uel ſignum. Apud pleroſque dubitatio exiſtit : ſint ne aſtra cauſſæ effectuum, ſiue rerum, an ſigna.

Vel relatio oritur è ſubſtantia, & quantitate. Hoc item bifariam. Aut in comprehendenda re, ſic locus efficitur: aut metienda, ſic tempus. Hoc, Quando, illud Vbi Ariſtotelici nominant. Locus eſt circumfuſus, uel aër, uel aqua, uel res aliqua alia, qua quicquam continetur. Vt cœlum eſt locus ſiderum: aër nubium, uentorum, auium: aqua piſcium. Locus refertur ad id, cuius locus eſt. Vel ex ſubſtantia & relatione. Id quoque binis modis. Vel in occupanda quantitate, ſic poſitus oritur, quem nunc ſitum, nunc compoſitum eſſe uocant. Vel qualitate accipienda, induendáue, ſic habitus procreatur. Habitus eſt corporis, & eorum, quæ circa corpus ſunt, applicatio, per quam hoc habere, illa haberi dicuntur. Sunt itaque mixtæ relationis ſpecies ſex, actio, paſsio, ubi, quando, ſitus, habitus.

		Idem,	Diuerſum.
	Subſtantiæ	Simplex,	Cõpoſitum.
		Animatum,	Inanime.
		AEquale,	Inæquale.
Simplex	Quantitatis	Magnum,	Paruum.
		Par,	Impar.
		Simile,	Diſsimile.
	Qualitatis	Herus,	Seruus.
		Dux,	Comes.

Docé-

- Relatio
  - Actio
    - Docere
    - Secare
    - Gignere.
  - Paſſio
    - Doceri
    - Secari
    - Gigni.
- Mixta.
  - Vbi
    - Surſum, Deorſum.
    - Dextrorſum, leuorſum.
  - Quando
    - Hodie, Heri, Dudum,
    - Nuper, Olim, Cras,
    - Perendie.
  - Situs
    - Status, Seſſio.
    - Pronum, Supinum.
  - Habitus
    - Togatum, Penulatum.
    - Loricatum, Auratum.

Relationes breuius hunc in modum nonnulli diſtinguunt. Relatiua omnia eſſe, aut alicuius: qualia ſunt: imperator, rex, prætor, dictator, conſul, pater, filius, auus, nepos, maritus, uxor, ſocer, gener, frater, ſoror, præceptor, diſcipulus, patronus, cliens, dominus, ſeruus, dux, comes. Aut alicui, ut æqualis, inæqualis, par, impar, uicinus, propinquus, ſimilis, diſſimilis. Aut ad aliquid: ut magnum, paruum, longum, breue, mons, uallis, altum, humile, ſublime, depreſſum. Item primus, ſecundus, tertius, quartus, quintus, ſextus,

uigeſimus, centeſimus, milleſimus. Quippe nihil eſſe ſecundum poteſt, niſi aliud primum ſit: nihil tertium, niſi ſecundum aliquid reperiatur. Eodem pertinent ſimplex, duplex, triplex, quadruplex. Et ſimplum, duplum, triplum, quadruplum dimidium. Quoniam duplum ad aliquid ſimplum refertur: ſicut magnum ad paruum: altum ad humile: ſurſum ad deorſum: ſupinum ad pronum: longum ad breue: ſecundum ad primum. Relatiuorum natura eſt, ut unum ſine altero nequeat intelligi. Pater enim eſſe nemo poteſt ſine filio: nec mons ſine ualle: nec dux ſine comite. Item relatiua ſe mutuo definiunt. Vt pater eſt, qui habet filium. Filius qui habet patrem. Maius, quo aliquid minus eſt. Minus, quo maius aliquid reperitur. Maritus, qui uxorem habet. Vxor, cui maritus eſt. Et relatiua ſimul aiunt oriri, conſiſtere, deſinere. Siquidem eodem tempore fiunt, & deſinunt eſſe: dominus & ſeruus: præceptor & diſcipulus: auus & nepos: dux & comes.

Vſus prædicamentorum.

P*Rædicamenta conducunt ad finitiones, & ad cognitionem locorum communium.*

Eodem enim modo quicquid aut diſcimus, aut legimus, digerere debemus in capita communia, ſicut hi ordines rerum à Dialecticis proponuntur.

Quid Thema, & quot eius ſpecies.

T Hema, eſt id de quo agitur: uel eſt id, ad quod omnia orationis, ſeu diſceptationis argumenta referuntur. Thematum duo genera ſunt. Simplex thema, eſt uox aliqua ſimplex: ut deus, mundus, homo, animal. Compoſitum, eſt integra oratio, ſiue pronunciatum, uel axioma: Vt Clodius iure cæſus eſt. Mundus prouidentia regitur: Differendi ratio ad diſciplinas omnes neceſſaria.

De Definitione nominis.

T Ria Dialectices officia ſunt, finire, diuidere, ratiocinari. Finitio & diuiſio ad themata ſimplicia pertinent: argumentatio ad orationem. Definitio eſt oratio, quæ aut uocis aut rei alicuius naturam declarat. Ea duplex eſt, nominis & rei. Finitio nominis, eſt ſimplex etymologia, uel qualiſcunque interpretatio uocabuli. Vt ſacrilegium eſt ſacræ rei ablatio. Conſul, qui Reipublicæ conſulit. Theologus eſt, qui de deo loquitur. Medicus, qui medetur. Id genus finitiones imperfectiores ſunt, quàm deſcriptiones rerum: neque rerum naturam explicant, ſed originem duntaxat uocabuli. Quoniam non continuo ſcimus, qui conſulentes reipub. conſules uocandi ſint. Nam & miles in pugna Reip. conſulit: & ciuis ædificans domum, conſulit Reipublicæ Sic non ſtatim liquet, qui de diuina mente diſputãtes Theologi ſint. ſiquidẽ & philoſophi, & poetæ, & oratores crebro de deo diſſerũt, nec ideo

eo ipſos cognomento nuncupamus. Sic & de medici deſcriptione dicendum: herbas complures, & bruta animantia mederi poſſe, non tamen medicorum nomen uſurpare. Cæterum nominis finitio plane neceſſaria eſt, præſertim quando uox, de qua agitur, eſt ambigua. Docet enim principio diſceptationis, orationis, uel operis, qua uerbi ſignificatione uti uelimus. Vt ſcripturi de mundo, initio exprimere debemus, quid nos apellemus mundum, Eſt enim mundus, proprie, qui conſtet ex decem orbibus ſiderum, & quatuor elementis. Plinius mundi uocabulo pro cœlo interim utitur: uulgus quandoque pro terra.

De ſubſtantiæ finitione.

A Ltera eſt finitio rei, quæ eſt oratio, qua quid ſit res explicatur. Huius quinq; ſpecies ſunt: finitio ſubſtantialis, finitio cauſſalis, finitio quæ cõſtat ex effectibus ſeu officiis, finitio quæ conſtat ex partibus, & finitio quæ ex accidentibus componitur. Finitio ſubſtantialis eſt, quæ conſtat ex genere & differentia. Vt homo eſt animal habens mentem. Animal eſt corpus uiuum & ſentiens. Planta, eſt corpus uiuum, & nõ ſentiens. Ignis eſt elementum calidum & ſiccum. Elementum, eſt ſubſtantia corporea & ſimplex infra orbem Lunæ. Deus eſt ſubſtantia carens corpore, à qua res omnes ſunt conditæ. Quod addo propter animas, quæ etiam ſine corpore ſunt ſubſtantiæ. Differẽtias, quum defuerint, excogitare licebit. Vt herba plantæ genus eſt, quod quotan-

uis areſcit. Sic enim diſtat à frutice, & arbore.

De cauſſali finitione, & quatuor cauſſis.

DEfinitio cauſſalis eſt, quæ ex cauſſis rei conficitur. Cauſſa proprie dicitur id, ex quo, per quod, à quo, ſiue gratia cuius, aliquid fit. Cauſſæ quatuor ſunt: materia, forma, efficiēs, finis. Materia eſt, ex qua aliquid fit, Vt pannus eſt materia ueſtis. Lana eſt materia panni. Ligna & lapides ſunt materia domus. Forma eſt ipſa figura, effigies, ſeu qualitas, quam induit materia. Vt figura illa, quam habet domus, eſt forma, & cauſſa domus, quoniam ſine ea domus dici non poſſet. Et figura illa, quam præ ſe fert nauigium, eſt forma & cauſſa nauis: quippe ſine ea huiuſcemodi lignorum ſtructura nauis uocari non poſſet. Eſt ergo forma cauſſa domus, nauis, ueſtis, urbis & aliarum rerum. Cauſſa efficiens, eſt res, quæ aliquid efficit. Vt architectus, uel faber eſt cauſſa efficiens domus & nauigii. Finis eſt gratia cuius aliquid fit. Vt domus finis, uel cauſſa, eſt habitatio, ut nos defendat ab imbre, & tempeſtatibus. Finis nauium, nauigatio eſt. Quatuor ergo domus, & nauis cauſſæ ſunt, ſine quibus neque domus, neque nauigium fit. Materia, hoc eſt, ligna & lapides: forma, id eſt, figura illa, quam habent domus & nauis: efficiens ut architectus aut faber: finis, ut habitatio, nauigatio. Simili ratione aliarum quoque rerum cauſſæ poſſunt indagari. Ex his quatuor cauſſis finitiones rerum conficimus.

Vt domus eſt ædificium è lignis & lapidibus habitationis gratiæ conſtructum. Hæc finitio duabus conſtat rei cauſſis, materia & fine. AEdificium genus eſt. Penula, eſt ueſtis uilis & denſa, qua cæteras ab imbre cuſtodimus. Cæteras ab imbre defendere, finis eſt, & cauſſa penulæ. Veſtis, genus eſt. Vilis & denſa accidentia ſunt differentiæ loco poſita, quibus penula ab aliis differt ueſtibus. Hac uoce utitur Cicero, ubi dicit Milonẽ fuiſſe penulatum, quum occideret Clodium. Zythum eſt coctus ex aqua, hordeo, & lupulo potus. Hic potus coctus formam exprimit: reliqua, materiam. Ad hunc locum pertinent definitiones nominum relatiuorum, quorum unum alterius cauſſa eſt, & quæ inuicem ſe definiunt: Vt pater eſt, qui habet filium: Filius, qui habet patrem.

Finitio ex effectibus, ſeu officiis.

Ex effectibus, ſeu officiis haud raro finitiones componuntur. Magna eſt effectuũ cũ officiis cognatio, adeo ut ſæpenumero haud facile poſſint diſcerni. Effecta propriam cuiuſque rei uim demonſtrant, Vt magnes eſt lapis, qui ferrum attrahit: hæmatites, qui ſanguinem ſiſtit. Malua herba eſt, quæ uentrem lenit. Sol ſidus eſt, cuius ortu dies fit. Luna ſidus eſt, cuius ui fluunt ac refluunt maria. Sirius ſtella eſt, qua exoriente ardor ſolis geminatur. Ex officiis. Iuſtitia eſt, quæ unicuique rei ſuum tribuit. Grammatice eſt, quæ recte loquendi modum docet. Rhetorice eſt, quæ bene dicendi præcepta tradit. Prætor eſt

qui iuri dicendo inciuitate præeſt. A Edilis, qui pu blica & priuata ædificia curat. Comœdus, qui actores, quomodo agendæ ſint fabulæ, docet.

Finitio ex partibus, uel ſpeciebus.

Q Vartum finiendi genus, eſt finitio, quæ ex partibus, uel ſpeciebus componitur. Ex partibus. Mundus eſt, qui conſtat ex orbibus ſiderum, & quatuor elementis. Ex ſpeciebus. Vt finitio eſt, oratio quæ aut uocis, aut rei alicuius naturam declarat. Hæc deſcriptio è duabus contexitur finitionum formis, nominis & rei.

Finitio ex accidentibus.

Q Vintum finiendi genus conſtat accidentibus, ut narciſſus, eſt flos croco ſimilis, menſe Auguſto florens, poſtremus omnium florum, A Ethiopia, eſt Aphricæ regio ſub medio Sole poſita, cuius populi atram & exuſtam ſideris ardore faciem habent.

Quæ ſeruanda ſint in finitione.

D Iſferunt finitio & finitum: Finitio enim proprie uocatur id, quod uerbum eſt conſequitur: Finitum, id quod præcedit. Vt in hac oratione: homo eſt animal capax rationis: homo definitum eſt: animal capax rationis, finitio. In finiendis rebus duo ſeruāda ſunt. Ne finitum plura comprehendat, quā finitio. Et contra, ne finitio aliquid contineat, quod deſit definito. Quare hæc finitio uitioſa eſt: homo eſt animal bipes: quia tum gallinæ, tum anſeres bipedes ſunt. Et hæc, homo eſt animal literatum, ac bellicoſum: quoniam

plerique imbelles ſunt, & literarum expertes. In priore latius definitio patet: in poſteriore, finitum. In omni finitione genus definiti ponendum, aut aliquid loco generis. In orationibus, uel libris finitio thematis debet eſſe ſcopus, & regula omnium eorum, quæ de themate illo traduntur. Vt ſi quis de Dialectices, Rhetorices, uel mūdi natura ſcripturus ſit, ita uocem finiat oportet, ut rei totius ſummam quàm breuiſſime complectatur. Quod fit, quum dicimus: Dialectice ars eſt finiendi, diuidendi, & argumentandi. Rhetorice bene dicendi ſcientia eſt.

D Iuiſio eſt uocis in ſpecies, uel partes, aut accidentia diſtinctio. Diuiſionum tres ſunt formæ. Quarum prima eſt generis in ſpecies. Sic corpus uiuum in plantam & animal diuiditur. Arbor in malum, pyrum, pinum. Axioma in ſimplex & compoſitum. Secunda, rei in partes uel membra. Vt quum arborem in radices, caudicem, ramos, folia, flores, partimur. Axioma in ſubiectum & prædicatum. Hanc Cicero partitionem, illam ſuperiorem, diuiſionem nominat. Tertia, rerum in accidentia: Vt pharmacorum aliud ſalutare, aliud peſtiferum. Arborum aliæ ſylueſtres, aliæ domeſticæ. Proloquiorum aliud uerum, aliud falſum. Hic arborum & pronuntiatorum rationem tribus diuiſionum formis diſtinximus.

Octo quæſtiones, uel loci thematis ſimplicis.

Prima, quæ etymologia, uel origo uocabuli ſit. Vt Medicus dicitur, quia medetur. Mundus, à perfecta abſolutaque elegantia. Chelidonia, quod ab hirundine inuenta ſit.

Secunda an ſit. Vt ſit ne ars aliqua, qua adiuuari memoria poſſit. Sit ne Deus. Sint ne inferi. Hæc quæſtio ſecundo loco abſoluenda eſt. Tertia quid ſit res de qua agitur. Vt quid ſit Deus. Quid mundus. Quid uirtus. Quid fortitudo. Huc pertinent ea, quæ de quinque finiendi formis dicta ſunt.

Quarta quæ cauſſæ ſint. A quo authore res ſit profecta. Cuius gratia facta. Ex qua materia conſtet. Cuiuſmodi formam ſeu figuram habeat.

Quinta unum an multa. Vt ſint ne plures dii, quemadmodum ueteres crediderunt. Hic dicemus, qua ratione id eſſe non poſſit. Sint ne plures mundi. Democritus enim innumerabiles eſſe mundos opinabatur, quaſi pilas alios extra alios. Sexta, quæ, & quot ſint ſpecies rei. Vt tres eſſe plantarum formas, arborem, fruticem, herbam. Duo eſſe axiomatum genera, ſimplex, & compoſitum. Quatuor uirtutum ſpecies: prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam. Septima, quibus membris, ſeu partibus conſtet. Arboris partes ſunt, radix, caudex, rami, flores. Axiomatis, ſubiectum, & prædicatum. Octaua quæ rei ſint uires uel officia, ſiue quid res efficiat, Quid efficiat luna ſuo inceſſu. Quid chelidonia. Sic Plin. na. hi. de

Sole ſcribit: Non *temporum modo,terrarumque, ſed ſiderum etiam ipſorum,cœlique rector.* Hic *lucem rebus miniſtrat,aufertque tenebras.* Hic *reliqua ſidera occultat.* Hic *uices temporum annumque ſemper renaſcentem ex uſu naturæ temperat.* Hic *cœli triſtitiam diſcutit,atque etiam nubila humani animi ſerenat.* Hic *ſuum lumen cæteris quoque ſideribus fœnerat.* Ad *hũc modum thematum ſimplicium naturam indagabimus.*

Quid axioma,& quæ eius partes.

PRonuntiatum, *axioma, enuntiatio, proloquium,uel propoſitio eſt indicatiua,& ſimplex oratio, qua certi quiddam ſignificatur.* Vt *continentia, temperantia eſt. In omnibus perſonis, numeris, ac temporibus modi indicatiui axioma,uel propoſitio dicitur:* Vt *Cicero mortalis erat. Igne mundus interibit.* Dederam *ad te literas.* Cæſar *uicit* Pompeium. *Item uerba infinitiua,ac ſubiunctiua,ſi pro indicatiuis ſumantur, propoſitionem efficiunt.* Vt *omnes concurrere pro concurrebant.* A Eſtas *non ſemper fuerit, componite nidos,pro erit.* M. V. *in lib. de lin. lat. ad* Cic. *quarto & uigeſimo,pronuntiatum ita finit:* Proloquium *eſt ſententia in qua nihil deſyderatur.* De *hoc* Gellii *uerba hæc ſunt:* Erit *autem planius quid proloquium ſit,ſi exemplum eius dixerimus.* Aξίωμα *igitur huiuſmodi eſt.* Annibal Pœnus *fuit.* Scipio Numantiam *deleuit.* Milo *cædis damnatus eſt.* Neque *bonum eſt uoluptas,neque malum,* Et *omnino quicquid ita dicitur,ple-*

na, atque perfecta uerborum ſententia, ut id neceſſe ſit aut uerum aut falſum eſſe: id à Dialecticis Ἀξίωμα, id eſt, *oratio uerum an falſum plene ſignificans*, appellatum eſt, à Marco Varrone *proloquium*: à Marco autem Cice. *pronunciatum*. Partes axiomatis ſunt, *ſubiectum*, & *prædicatum*. Subiectum, prior proloquii pars eſt, de qua aliquid dicitur. Prædicatum poſterior pars eſt, quæ de alio prædicatur. Vt in his: Cicero eſt orator, iuſtitiæ eſt uirtus, ſubiecta ſunt Cicero, iuſtitia. Prædicata uero Orator, uirtus. Interdum uerba reſoluenda ſunt, quo partes dictæ habeantur. Hoc modo: Cæſar uicit Pompeium, hoc eſt, fuit uincens. Cicero ſcribit, eſt ſcribens. Prædicari, eſt alterum de altero explicandi eius cauſſa dici. Vt quum dicimus homo eſt animal: animal de homine prædicatur, & naturam eius exprimit.

Prima diuiſio pronunciati.

AXioma aliud ſimplex eſt, aliud compoſitū. Simplex enūciatio dicitur, cuius præcipuæ partes ſunt ſubiectum, & prædicatū: Vt ſomnus eſt imago mortis. Compoſitum axioma appellatur, cuius partes ſunt duo pronunciata ſimplicia quæ connectuntur cōiunctionibus &, uel, ſi. Id triplex eſt, copulatiuum, diſiunctiuum, cōditionale. Copulatiua propoſitio eſt, cuius partes coniunguntur coniunctione copulatiua: Vt Cicero eſt orator, & Plato philoſophus. Sol diurnum ſidus eſt, & Luna nocturnum. Diſiunctiuum dicitur, cuius partes connectuntur coniunctione diſiunctiua.

Vt *mundus ſemper fuit, uel conditus eſt à* Deo. Conditionale, *in cuius initio ſi coniunctio ponitur.* Vt *ſi ſol oritur, dies eſt.* Si *furatus eſt rem ſacram, ſacrilegus eſt.*

Secunda diuiſio.

PRonunciatum *aliud uerum eſt, quod rebus conſentit.* Vt *fortitudo uirtus eſt.* Aliud *falſum, quod rebus non conſentit.* Vt *fortitudo eſt uitium.* Lapis *eſt corpus uiuum.*

Tertia.

PRoloquiorum *aliud adfirmatiuum eſt, quo alterum alteri dicitur ineſſe.* Vt *pudor eſt metus.* Animus *eſt immortalis.* Aliud *negatiuum, quo adterum dicitur non meſſe alteri.* Vt *patientia non eſt uicium.* Libido *non eſt uirtus.*

Quarta.

AXiomatum *aliud uniuerſale eſt, cuius ſubiecto præponitur ſignum uniuerſale: uel quo alterum dicitur ineſſe, uel non ineſſe alteri uniuerſi.* Vt *omnis homo capax rationis eſt.* Nihil *tam alte à natura poſitum eſt, quo uirtus non poſsit eniti.* Nulla *uirtus opibus inferior eſt.*

Aliud *particulare, cuius ſubiecto præfigitur ſignum particulare: uel quo alterum dicitur ineſſe, aut non ineſſe alteri ex parte aliqua.* Vt *aliquis homo orator eſt.* Aliquod *animal oculis caret.*

Aliud *indefinitum, quo alterum dicitur ineſſe, uel non ineſſe alteri ſine ſigno, & quod ſimile eſt uniuerſali.* Vt *poetæ ſunt honore digni.* Hominem *decet pium eſſe.* Fures *puniendi ſunt.* Sic *pro-*

prie appellantur propoſitiones neceſſariæ, ubi genus uel differentia de ſpecie prædicatur. Vt homo eſt animal, homo eſt mortalis, capax rationis. Hæ uero ſunt particulares, homo ſcribit, homo eſt orator. Vtrobique ſubauditur aliquis. Aliud ſingulare, ubi proprium nomē, uel indiuiduum ſubiicitur. Vt Demoſthenes orator fuit. Homerus literarum princeps eſt. Hæc herba emoritur.

Quæ ſunt ſigna uniuerſalia, quæ particularia.

G Eneralia, ſiue uniuerſalia ſigna uocamus quæ ſignificant uocem ſequentem accipi pro omnibus indiuiduis. Vel quæ interpretamur per coniunctionem, aut propoſitionem copulatiuam. Sunt autem hæc, cunctus, uniuerſus, ſinguli, omnis, quiſque, unuſquiſque, nullus non, nemo, nemo non. Vt cuncti mortales ambitioſi ſunt. Vniuerſa pecunia dabitur: In ſingulas naues ſinguli milites accerſebantur. Omnis homo mortalis eſt. Sua cuique ſententia. Vnumquodque crimē excutietur. Quæ ſic explicamus. In hanc nauem militem unum accerſebant, & in illam nauem militem unum accerſebant. Sic de nauigiis aliis. Huc pertinent interrogationes, quæ interim propoſitionem uniuerſalem efficiunt. Vt, quid nō uaſtauit? id eſt, omnia. Et prouerbia. Iuueneſque ſeneſque: hoc eſt, omnes. Miſcebis ſacra prophanis, id eſt omnia. Item hæc, Quantum eſt hominum uenuſtiorum: Quicquid erat copiarum, amiſit, Si quid erat copiarum amiſit, hoc eſt, omnes uenuſtiores, omnes

eopias. Particulria uero ſigna ſunt, quæ indicant uocem ſequentem pro aliquot duntaxat indiuiduis accipi, non pro omnibus. Vel quæ interpretamur per pronunciatum diſiunctiuum. Huiuſmodi ſigna ſunt hæc: aliquis, quidam, quilibet, quiuis, nonnullus. Vt aliquis homo fortis fuit. Quidam non ſatis te amat. Qualibet hirſutas fronde tegente comas, id eſt, hac uel illa citra delectũ, non omnibus frondibus. Non apte itaque quemlibet hominem pro omni homine dicimus. Quemuis arbitrum cedo, hoc eſt, hunc uel illum ſine delectu.

Quinta.

P Ronunciatorum aliud neceſſarium eſt, quũ prædicatum neceſſario ineſt ſubiecto. Id fit, quando genus, uel differentia de ſpecie dicitur: aut finitio de definito. Vt homo eſt animal, homo eſt capax rationis. Animal eſt corpus uiuum & ſentiens. Aliud contingens, quo prædicatum ut ineſt, ita poteſt non ineſſe. Quod fit, quando de ſubſtantiis accidentia dicuntur: aut de accidentibus accidentia, ut Virgilius poeta eſt. Poetæ ſunt honore digni. Aliud impoſſibile, quum fieri non poteſt, ut prædicatum inſit ſubiecto, Vt lapis ſentit, frutex eſt animal.

De oppoſitione pronunciatorum.

T Ria ſunt pugnantiũ axiomatũ genera. Cõtraria dicuntur duo uniuerſalia, Vt omnis pudor eſt metus, Nullus pudor eſt metus. Horum natura eſt, ut nunquam ſimul eſſe uera poſſint: ſæpenumero tamen, præſertim in contingen-

tibus, falſa. Vt omnis homo poeta eſt, nullus homo poeta eſt. Subcontraria, duo particularia ſunt, ut aliquis homo eſt doctus, aliquis homo non eſt doctus. Hæc nunquam ſimul falſa ſunt, ſed quandoque ſimul uera. Contradictoria, ſunt duo axiomata, quorum alterum eſt uniuerſale, alterum particulare: uel quorum utrūque eſt ſingulare. Vt omnis pietas eſt iuſtitia, aliqua pietas non eſt iuſtitia. Nullus pudor eſt metus, aliquis pudor eſt metus. Hæc nunquam ſimul neque uera, neque falſa ſunt. In his tribus pugnantium propoſitionum formis ſeruanda ſunt duo. Vt altera ſit adfirmatiua: altera negatiua. Vt in utraque idem ſit ſubiectum, & idem prædicatum. Quoniam hic nulla eſt pugnantia. Cicero eſt orator, Virgilius non eſt orator.

Omnis patientia eſt fortitudo. Contrariæ. Nulla patientia eſt fortitudo.

Contradictoriæ. Contradictoriæ.

Aliqua patientia eſt fortitudo. Subcontrariæ Aliqua patientia non eſt fortitudo.

De propoſitionum iſodynamia.

ISodynamia,uel(ut uulgari uocabulo utar) æquipollentia pronunciatorum, eſt ſimilis, tum quantitas, tum qualitas duorum axiomatum, quibus idem ſubiectum ac prædicatum eſt. Quantitas ad generalitatem, qualitas ad negationem, adfirmationemque referenda eſt. Signa ἰσοδυναμοῦντα hæc ſunt:non omnis,& aliquis non:omnis,& nullus non:omnis,& nemo non:non omnis non,& aliquis: nonnullus,& aliquis : nonnullus non, & aliquis non. Ex his conficiuntur pronunciata ἰσοδυναμοῦντα: Non omnis homo eſt iuſtus : aliquis homo non eſt iuſtus . Omnis homo eſt mortalis:nullus homo non eſt mortalis. Omnis homo ignauus eſt: nemo non eſt ignauus. Non omnis homo non eſt doctus: aliquis homo doctus eſt. Nonnulli oratores fuerunt: aliqui oratores fuerunt. Nonnulli homines non amant literas:aliqui homines literas non amant. Hæc ratio inueniendi propoſitiones, quæ eandem habeant uim, duas adfert commoditates. Conducit enim non mediocriter ad iudicium,ſi propoſitio aliqua obſcura ſit. Deinde haud parum facit ad copiam. Quippe pulchrum eſt quærenti ſermonis ornatum poſſe multas excogitare formas loquendi:atque ex iis,ueluti ex ingenti floſculorum multitudine,aptiſſimam, elegantiſsimamque eligere.

De Conuerſione.

C Onuerſio propoſitionis, eſt ſubiecti ac prædicati commutatio. Earum duo genera ſunt, ſimplex, & (ut Dialectici aiunt) per accidens. Simplex cõuerſio eſt, quando nõ mutantur ſigna. Hoc modo uertuntur pronuntiata uniuerſalia negatiua, & particularia adfirmatiua. Vt nulla iuſtitia uitium eſt, nullum uitium eſt iuſtitia. Aliqua fortitudo uirtus eſt: aliqua uirtus eſt fortitudo. Hic manent ſigna, nullus, & aliquis, uocibus aliis tranſpoſitis. Altera uertendi forma eſt, qua mutantur ſigna. Id ſit in axiomate uniuerſali adfirmatiuo. Vt omnis homo animal eſt: aliquod animal eſt homo. Omnis patientia fortitudo eſt: aliqua fortitudo eſt patientia.

Quod ſint formæ argumentorum.

D Iximus duas eſſe Dialecticæ partes, topicen, ac criticen. Topice locos demonſtat, unde argumenta petuntur, de quibus poſterius loquemur. Critice uerò rationes colligendi: quæ ad iudicium faciunt, quando docere libet confirmationes aut noſtras, aut poetarum, aut oratorum efficaces eſſe, & cohærere: uel ridiculas eſſe, & nihil efficere. Inde hanc Dialectices partem criticen, hoc eſt, iudicandi artem nuncupamus. Sicut enim aurum lapide, & igne probatur: ita ſunt certæ argumentorum ſpecies, formæ, uel modi, quibus nullo penè negocio cognoſcamus, an ratio, ſiue probatio è locis inuenta proba ſit, nec ne. Hos

colligendi modos deſcribemus. Argumentum eſt ratio probationem præſtans, qua colligitur aliud per aliud: & quæ quod eſt dubium, per id quod dubium non eſt confirmat. Argumentorum quatuor formæ ſunt, ſyllogiſmus, enthymema, inductio, exemplum. Soriten ad ſyllogiſmos referunt. Et re uera aliud nihil, niſi ſyllogiſmus eſt. Quod aperte docet axiomatum commutatio, quæ crebra eſt apud oratores. Quid etenim aliud eſt, omnis homo eſt animal, omne animal eſt ſubſtantia, ergo omnis homo eſt ſubſtantia: quam omne animal eſt ſubſtãtia, omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia? Sorites quidem, quoniam medium in maiore propoſitione prædicatur, in minore ſubiicitur, plures admittere tum uoces tum axiomata poteſt quàm ſyllogiſmus: uerum probandi loquẽdique ratio id non requirit.

Quid ſyllogiſmus, & quibus partibus conſtet.

Syllogiſmus eſt efficaciſſima probandi forma, qua è duobus pronunciatis concluſio ſeu thema colligitur. Hæc argumentatio tribus uocibus ſeu terminis conſtat: maiore, minore, & medio. Totidem quoque propoſitionibus. Quarum primo nominatur, maior propoſitio: ſecunda, minor propoſitio: tertia, concluſio, thema, complexio, intentio. Porro terminus maior, eſt uox quæ cum medio ponitur in maiore propoſitione. Terminus minor, uocabulum eſt, quod cum medio ponitur in minore propoſitione. Midium, eſt

uox quæ bis ponitur ante concluſionem. Exempli gratia. In hoc ſyllogiſmo, omnis inſidiator iure occiditur, Clodius eſt inſidiator, ergo Clodius iure occiſus eſt: inſidiator medium eſt: iure occiſus, terminus maior: Clodius, minor.

De figuris, & modis ſyllogiſmorum.

OMnis ſyllogiſmus habet materiam, & formam. Materia ſunt axiomata, ex quibus ſyllogiſmus componitur. Sic dicimus pronunciatum eſſe uerum aut falſum nihil facere, ad formam, ſed ſolum ad materiam confirmationis. Quippe ex prologuiis falſis ſæpenumero ſyllogiſmus bonus contexitur. Vt hic: Nullum animal mortale eſt, omnis homo eſt animal, ergo nullus homo mortalis eſt. Forma eſt pronunciatorum diſpoſitio. Ad hanc pertinent figuræ & modi. Figura, eſt certa diſpoſitio medii. Tres ſunt figuræ. Prima, quando medium in priore pronunciato ſubiicitur: in poſteriore prædicatur. Secunda, quum medium utrobique prædicatur. Tertia, quando medium bis ſubiicitur. Harum unaquæque aliquot ſub ſe modos habet. Modus, eſt ratio qualitatis & quantitatis propoſitionum. Prima figura modos continet quatuor: ſecunda totidem: tertia ſex. In modorum nominibus omnes prope characteres peculiarem aliquam habēt uim. A, uniuerſalem affirmatiuam ſignificat: E, uniuerſalem negatiuam: I, particularē affirmatiuā: O, particularem negatiuam: B, indicat argumentationem reduci poſſe ad primæ figuræ primum modū

C, ad ſecundum: D, ad tertium: F, ad quartum: S, conuerſionem ſimplicem notat: P, per accidens. M, axiomatum tranſpoſitionem.

Quæ ſeruanda ſint in ſyllogiſmis.

IN omni ſyllogiſmo neceſſe eſt maiorem propoſitionem, uel minorem, aut utranque adfirmatiuam eſſe. Quoniam ex duabus negatiuis nihil recte colligitur. Ante concluſionem altera uel utraque debet eſſe uniuerſalis. Si maior propoſitio uel minor negatiua fuerit, concluſio quoque negatiua ſequetur. Si propoſitio maior uel minor particularis fuerit: concluſio etiam particularis erit. Medium nunquam ponitur in concluſione. In ſyllogiſmo non ſint plures uoces, quã tres. Neque ſit nomen aliquod ambiguum, quod in uno axiomate, aliter capiatur, quàm in alio.

Modi primæ figuræ.

Bar Omne animal ſentit,
ba Omnis homo animal eſt: igitur
ra. Omnis homo ſentit.
Ce Nullum animal caret ſenſu,
la Omnis homo animal eſt: ergo
rent. Nullus homo caret ſenſu.
Da Omnis inſidiator iure occiditur,
ri Clodius eſt inſidiator: ergo
i Clodius iure cæſus eſt.
Fe Nulla ars inutilis eſt,
ri Dialectice ars eſt: igitur
o. Dialectice non eſt inutilis.

His addunt dialectici modos alios, qui conclu-

ſionem inuerſam habent, uel(ut ipſi uocant) indirectam. Siquidem duas concluſionum formas tradunt. Directam, quando idem prædicatum eſt maioris propoſitionis, ac thematis: ut hic,

Omnis iuſtitia uirtus eſt,
Pietas eſt iuſtitia: ergo
Pietas eſt uirtus.

Indirectam, quum quod prædicatur in maiore propoſitione, in concluſione ſubiicitur: Vt,

Omnis temperantia eſt uirtus,
Clementia temperantia eſt: igitur
Aliqua uirtus eſt clementia.

Poſterior forma loquendi plane contraria eſt communi naturæ ſermonis.

Modi ſecundæ figuræ.

Ce Nemo prodigus eſt auarus,
ſa Omnes fœneratores ſunt auari: ergo
re. Nullus fœnerator eſt prodigus.
Cam Omnis gratitudo eſt iuſtitia.
eſ Nulla prudentia eſt iuſtitia: igitur
tres. Nulla prudentia eſt gratitudo.
Feſ Nemo ignauus literas amat,
ti Cælius literas amat: ergo
no. Cælius non eſt ignauus.
Ba Omnes eruditi ſunt comes & humani,
ro Agricius nec comis eſt, nec humanus: ergo
co. Agricius non eſt eruditus.

Modi tertiæ figuræ.

Da Omnis homo eſt ſubſtantia,
rap Omnis homo eſt animal: ergo

ti. Aliquod animal eſt ſubſtantia.
Fe Nulla deſidia eſt uirtus,
lap Omnis deſidia eſt metus laboris:ergo
ton. Nullus metus laboris eſt uirtus.
Di Aliquis homo eſt ſubſtantia,
ſa Omnis homo eſt animal:ergo
mis. Aliquod animal eſt ſubſtantia.
Da Omnis homo eſt mortalis,
ti Aliquis homo eſt animal:igitur
ſi. Aliquod animal eſt mortale.
Bo Aliquis homo non eſt ignauus,
car Omnis homo eſt animal:ergo
do. Aliquod animal non eſt ignauum.
Fe Nullus homo eſt immortalis,
ri Aliquis homo eſt animal:ergo
ſon. Aliquod animal non eſt immortale.

De ſyllogiſmi ductu ad impoſſibile.

Syllogiſmi formam probam eſſe traductione (ut uocant) ad impoſſibile hunc in modum docent. Axioma, quod contradictorium eſt concluſioni, pro maiore propoſitione ponunt. Deinde è duobus pronunciatis, quæ præceſſerunt concluſionem, alteram deligunt, quæ manifeſte uera eſt, eam minorem propoſitionem faciunt, Poſtremo tertiæ propoſitionis relictæ contradictoriam pro concluſione ponunt: Nam ea rite ex aliis duabus colligitur. Quæ quia aperte falſa deprehenditur: neceſſe eſt alterutram earum falſam eſſe, ex quibus ipſa colligitur. Vt ſit hic ſyllogiſmus in prima figura.

Omne animal eſt ſubſtantia,
Omnis homo eſt animal:ergo
Omnis homo eſt ſubſtantia.

Huius concluſionem ſi quis eſſe putet incertam: cō texendus ſyllogiſmus ex pronuntiatis contradictoriis,hoc modo:

Aliquis homo non eſt ſubſtantia,
Omnis homo eſt animal:ergo
Aliquod animal non eſt ſubſtantia.

Atqui hæc poſtrema,quoniam falſa eſt,neceſſe eſt falſam quoque eſſe alteram earum,ex quibus ipſa colligitur.Non minorem quoniam ea in ſyllogiſmo priore dicebatur uera.Ergo maiorem quæ cōtradictoria eſt concluſionis,cuius ueritas incerta erat. Idem efficietur,ſi maiorem dicamus ueram eſſe,hoc modo.

Aliquis homo non eſt ſubſtantia,
Omne animal eſt ſubſtantia:ergo
Aliquis homo non eſt animal.

Ad hãc formam ſpectant oratorum contentiones.

De ratiocinatione.

QVod dialectici ſyllogiſmum, id Cicero ratiocinationem uocat. Ratiocinatio eſt argumentatio perfectiſſima, quæ accommodatione aſſumptionis, ad id,quod propoſitum eſt, elicit concluſionem.Huius partes quinque ſunt:propoſitio uel expoſitio, propoſitionis approbatio, aſſumptio, adſumptionis ratio, complexio. Propoſitio eſt, per quam breuiter is locus proponitur,ex quo omnis emanat uis argumentationis.

Ratio eſt quæ demonſtrat uerum eſſe, quod propoſuimus, uno pluribuſue argumentis. Aſſumptio eſt per quam id, quod ex propoſitione ad oſtendendum pertinet, aſſumitur. Aſſumptionis ratio eſt, perquam id quod aſſumptum eſt, confirmatur. Complexio eſt, per quam id quod ex tota argumentatione conficitur, exponimus. Ratiocinatio interdum quinque, quandoque quatuor, ſæpenumero tribus duntaxat partibus conſtat. Quinque, quando tam expoſitio, quàm adſumptio indiget probationis. Quatuor, quum ſola uel propoſitio, uel adſumptio rationibus confirmatur. Tribus, quando neque expoſitio, neque adſumptio probatione eget.

Quinquepartita ratiocinatio.

P Ropoſitio, uel expoſitio: Quicquid optime adminiſtratur, adminiſtratur conſilio.

Ratio uel confirmatio expoſitionis. Domus ea quæ ratione regitur, omnibus inſtructior rebus & apparatior eſt, quam ea, quæ temere & nullo conſilio gubernatur. Alia ratio: Exercitus is, cui præpoſitus eſt ſapiens, & callidus imperator, omnibus partibus commodius regitur, quam is qui ſtultitia, & temeritate alicuius adminiſtratur. Alia approbatio. Eadem nauigiiratio eſt. Nam nauis optime curſum conficit ea, quæ prudentiſſimo gubernatore utitur. Adſumptio, quæ tertia argumentationis pars eſt. Mundus optime adminiſtratur. Confirmatio adſumptionis. Nam & ſignorum ortus & obitus, definitum quendam or-

dinem ſeruant. Et *annuæ commutationes non modo quadam ex neceſsitate ſemper eodem modo fiunt: uerum ad utilitates quoque rerum omnium ſunt accommodatæ* . Et *diurnæ nocturnæque uiciſsitudines nulla in re unquam mutatæ , quicquam nocuerunt.* Hactenus *quatuor habuimus ratiocinationis partes*. *Quinta eſt complexio, ſiue intentio.* Quæ *aut id infert ſolum,quod ex omnibus partibus colligitur,hoc modo,* Conſilio *igitur mundus adminiſtratur.* Aut *unum in locum quum contraxerit breuiter propoſitionem & adſumptionem,id adiungit,quod ex his conficitur,ad hunc modum.* Quod *ſi melius geruntur ea, quæ conſilio,quàm quæ ſine conſilio geruntur:nihil autem omnium rerum melius,quàm mundus adminiſtratur:conſilio igitur mundus adminiſtratur.*

Quadripartita.

EXpoſitio. *Qui ſæpenumero nos per fidem fefellerunt, eorum orationi fidem habere non debemus.* Propoſitionis *ratio:* *Si quid enim perfidia illorum detrimenti acceperimus,nemo erit præter noſmetipſos,quem iure accuſare poſſimus.* Alia *ratio:* Ac *primo quidem decipi incommodum eſt,iterum ſtultum, tertio turpe.* Adſumptio, *Carthaginenſes autem perſæpe iam nos fefellerunt.* Hæc *probationis non indiget.* Complexio: *Summa igitur amentia eſt, in eorum fide ſpem habere,quorum perfidia toties deceptus ſis.*

Tripartita.

A Vt metuamus Carthaginenſes oportet, ſi incolumes reliquerimus: aut eorum urbem diruamus. At metuere quidem non oportet. Reſtat igitur, ut urbem diruamus. Alia. Quicunque literas amant, opes, honores, ac corporis dignitatem contemnere ſolent. Poetæ uero literas amant, Igitur opes & honores contemnunt. Breuiter omnes ſyllogiſmi ſunt ratiocinationes tripartitæ. Id ſolum intereſt inter Dialecticos, & Oratores: quod hi copioſius: illi breuius rem eandem exponunt. Hi non ita anxie ordinem ſeruant pronunciatorum, illi ſemper maiorem propoſitionem primo loco: minorem ſecundo: complexionem poſtremo ponunt.

Quid epichirema.

Q Vod Dialecticis ſyllogiſmus: Ciceroni ratiocinatio: id Fabio epichirema eſt. Quod hæc Quintiliani ipſius uerba demonſtant. Epichirematos & quatuor, & quinque, & ſex etiam factæ ſunt partes à quibuſdam Cicero maxime quinque defendit, ut ſit propoſitio, deinde ratio eius, tum aſſumptio, & eius probatio, quinta complexio. Hæc Fabius. Idem paulum infra id ſolum inter epichirema, & ſyllogiſmum intereſſe tradit, quod hic ex ueris uera colligat: illius uero uſus circa credibilia frequentior ſit.

De captioſis argumentationibus.

GEllius captioſas aliquod argumentationes ponit. Qualis eſt: Quod nix eſt, hoc grando non eſt. Nix autē alba: eſt Grando igitur alba non eſt. Item alia non diſsimilis. Quod homo eſt, hoc non eſt equus. Homo autem animal eſt. Equus igitur animal non eſt. Poſſunt & aliæ excogitari. Omnis homo uel eſt doctus, uel indoctus. Verum, non omnes homines ſunt eruditi. Ergo omnes indocti ſunt. Item omnis homo dormit, uel uigilat. Sed non omnis homo uigilat: Ergo omnis homo dormit. Quicquid non amiſiſti, hoc habes. Cornua non amiſiſti: Igitur cornua habes. Id genus argumentationis Dialectici tum fallacias, tum ſophiſmata nominãt. Quæ facile dilui, ac refelli poſſunt: ſi ea, quæ in ſyllogiſmi compoſitione ſeruanda præſcripſimus teneantur.

De enthymemate.

ENthymema, eſt imperfectus ſyllogiſmus. Quandoque maiorem cum themate complectitur. Vt, Omnis iuſtitia uirtus eſt: igitur pietas uirtus eſt. Deeſt minor: pietas eſt iuſtitia. Interdum ex minore, & themate componitur omiſſa maiore. Vt, pietas eſt iuſtitia, ergo pietas uirtus eſt. Deeſt maior: omnis iuſtitia uirtus eſt. Vtra deſit maior an minor, hoc pacto cognoſcas. Si in antecedente, & conſequente idem ſit ſubiectum, maior deeſt: ſin idem prædicatum, minor. Vt in hoc enthymemate: Clodius inſidiator eſt: ergo Clodius iure cæſus eſt deeſt. maior: Inſidiator omnis

iure occiditur. Hic *uero minor deeſt:* Omnis *inſidiator iure occiditur:ergo* Clodius *iure cæſus eſt. quoniam in priore,idem ſubiectum: in poſteriore,idem prædicatum.* Enthymemate *crebro* Poetæ *utuntur.* Vt *apud* Ouidium: Quæritur Aegiſthus, *quare ſit factus adulter: In promptu cauſſa eſt, deſidioſus erat. Antecedens eſt,* A Egiſthus *deſidioſus erat. Conſequitur:ergo* A Egiſthus *adulter erat. Deeſt maior: Omnis deſidioſus adulter eſt.* Partes Enthymematis *duæ ſunt,antecedens & conſequens.*

De *inductione.*

INductio,*quæ* Græcis ἐπαγωγὴ *dicitur,eſt forma colligendi ,qua è ſingularibus ad uniuerſale progredimur.* Vt *plebs* Romana *optime de* Milone *ſentit: equeſter ordo optime ſentit:*Senatus *optime ſentit:totus igitur populus* Roma. *optime de* Milone *ſentit.* Syllogiſmus *progreditur ab uniuerſalibus ad ſingularia.* Vt *omnis homo mortalis eſt:*Cicero *eſt homo: ergo* Cicero *mortalis eſt.*Inductio *à particularibus ad uniuerſalia.* Vt Homerus *mortuus uel mortalis eſt.* Demoſthenes *mortalis eſt:* Igitur *omnis homo eſt mortalis.* In *epagogis cauendum,ne diuerſum aliquid inter ſingularia, quæ non exprimuntur,appareat.* Iccirco *non rectè colligas:* Demoſthenes *orator eſt,*Cicero *orator eſt:ergo omnis homo orator.*Partes *inductionis ſunt antecedens,quod ſingularium coaceruatione conſtat: & conſequens uniuerſale collectum è ſingularibus.*

De exemplo.

Xemplum, uel παράδειγμα, eſt, quoties E unũ particulare, per aliud probatur, propter ſimilitudinem, quæ in utroque reperitur: Vt ſi nauium rectores iudicio non ſorte eliguntur: igitur & magiſtratus iudicio non ſorte eligendi ſunt. Hic ſimilitudo quædam eſt inter nauigium & Remp. inter rectores nauium & magiſtratum. Exempli materia petitur è locis ſimilium, diſſimilium, parium, maiorũ, minorum. Exemplum à ſimili. Quemadmodum uaſcula oris anguſti ſuperfuſam humoris reſpuunt copiam, ſenſim autem inſtillantibus replentur: ſic tenera puerorum ingenia grandia non percipiunt, modica & uiribus ſuis apta commodius addiſcunt.

A diſsimili. Si barbarorum eſt in diem uiuere: noſtra conſilia ſempiternum ſpectare æuum debet. A pari, Si fratrem domi alis, quur me eiicis. A maiori, Cicero nõ perſuaſiſſet: igitur nec puer hic perſuadere poterit. A minori, hic puer perſuaſit: ergo & Cicero perſuaſiſſet.

Huc pertinent argumenta, quæ ducuntur à ſententiis, parœmiis, apologis, fabulis. Diſtant exemplum & locus ab authoritate, quod in uno iudicio hominis: in altero, facti ſimilitudine utimur.

Quid ſit locus, & quot locorum ſpecies.

LOci argumentorum ſedes ſunt. Ita appellauerunt, quod in eis uelut receptu, & theſauro quodam, omnia faciendæ fidei inſtrumenta ſint repoſita. Duo locorum genera. Dialectici, ut genus, ſpecies, differentia, finitio, materia, forma, finis, ſimile, par, maius, minus. Et Rhetorici, qui ad laudem, conſilia, uel iudicium pertinent. Hi rurſus aut laudatiui dicuntur: ut genus, natio, patria, infantia, pueritia, adoleſcentia. Aut ſuaſorii, qui quatuordecim ferè numero ſunt: tutum, iucundum, facile, neceſſarium, utile, iuſtum, honeſtum: & his contrarii à periculis, ab iniucundo, à difficili, à non neceſſario, ab inutili, ab iniuſto, ab inhoneſto. Aut iudiciales: ut à teſtibus, à tabulis, à quæſtionibus, à rumoribus. Hos ordine deſcribemus poſita prius diuiſionis tabula.

Loci	Dialectici	Genus,	Species, Differentia,
		Finitio,	
		Materia,	Forma,
		Finis.	
	Laudatiui		Genus, natio, Patria, Infantia, pueritia, Adoleſcentia,

Rhetorici

Deliberatiui
- Tutum,
- Iucundum,
- Facile,
- Neceſſarium,
- Vtile,iuſtum,
- Honeſtum,
- Periculoſum,
- Iniucundum,
- Difficile,
- Non neceſſarium,
- Inutile,iniuſtum,
- Inhoneſtum.

Iudiciales
- Teſtes.
- Tabulæ.
- Quæſtion[illegible].
- Rumores.

Genus,& commune.

D *generis negationem conſequitur ſpe-*
A *ciei remotio. Vt ſtudioſus non eſt: igitur fortis non eſt. Ad affirmationem generis non ſequitur adfirmatio ſpeciei. Quemadmodum hic, Animal eſt, ergo homo eſt. Ad totius generis adfirmationem conſequitur adfirmatio cuiuſlibet ſpeciei. Vt omne argentum legauit, igitur & cælatum. Simili forma è communi colligimus particulare. Commune hic dicitur, quicquid altero latius patet. Vt homo commune eſt ad æthiopem, & hominem album. Item ad pauperem & opulentum. Domus ad paruam domum & magnam.*

Colligendi forma eiuſmodi eſt. Nullam unquam domum habuit, igitur nec magnam. Nunquam librum aliquem uidi, ergo nec tuum.

Species, ac particulare.

R Emota ſpecie, non conſequitur remotio generis. Non enim ſequitur homo non eſt, igitur animal non eſt. Item chelidonia arbor non eſt, ergo nec planta. Sed adfirmata ſpecie, ſequitur adfirmatio generis. Vt Cicero eſt homo, ergo & animal. Huc etiam referendæ ſunt argumentationes, quæ colliguntur à particulari ad commune. Particulare hic dicitur, quicquid altero eſt anguſtius. Quod genus ueſtis longa ad ueſtem: homo timidus ad hominem: liber elegans ad librum. Argumentandi ratio talis: Librum elegantem habui, ergo & librum. Murem paruum uidit, igitur & murem.

Differentia.

A D negationem differentiæ conſequitur negatio ſpeciei, quam conſtituit: & ad adfirmationem, adfirmatio. Vt ſpongia ſentit, eſt igitur animal. Ratione caret, igitur homo non eſt.

Finitio, & etymologia.

A Finitione ad finitum, & contra, à finito ad finitionem argumentamur, tum adfirmatiue tũ negatiue. Vt animal capax rationis eſt, ergo & homo. Animal eſt, igitur corpus uiuum ac ſentiens. Negatiue. Nõ eſt animal capax rationis, ergo homo non eſt. Non eſt animal, igitur

nec

nec corpus uiuũ ſentiens Similiratione ab etymologia argumentum ducitur. Vt, eſt ſacræ rei ablatio, ergo ſacrilegium. Medetur, ergo medicus eſt. De deo diſputat, igitur theologus.

Deſcriptio.

D Iſtant finitio & deſcriptio. Quod hæc quale aliquid ſit, illa quid ſit, doceat. Hæc accidentibus multis: illa genere & differentia conſtet. Ex deſcriptione haud alia ratione argumentum, atque è finitione cõficitur. Sed cauẽdum ne deſcriptio latius pateat, neue ſit anguſtior, quã id, quod deſcribitur. Vt pſitacus eſt auis uiridis, roſtro adunco, collo rubro, torque inſigni in ſenecta, quæ altero pede cibum tenens ueſcitur.

Totum & partes.

A Toto inferuntur partes, non remouẽtur. Vt domus eſt, neceſſe eſt igitur & parietes & tectum eſſe. Verum non ſequitur. Domus non eſt, ergo nec tectum nec parietes ſunt, Poſſunt enim ſupereſſe parietes, reliquis conſumptis incendio. Partes ſi uniuerſæ colligantur, totum inferunt. Vt parietes ſunt & tectum, neceſſe eſt igitur domum eſſe.

Cauſſæ quatuor.

C Auſſarum naturam ante expoſuimus. Ab efficiente, Sol adhuc ſub terra eſt, igitur nondũ eſt dies. Traianus nunquam genuit, ergo Traiano non fuit filius. Voluptas infamiam gignit, igitur fugienda. Virtus honorem adfert, igtur appetenda. Efficientium cauſſarũ aliæ natu-

ra agunt,quæ non conſilium,ſed impetum ſequuntur. Vt Sol,*Luna,ignis,herbæ,gemmæ.Aliæ conſilio,ut poeta,orator,faber,agricola, ſutor, puer, adoleſcens,uir, mulier.* A *materia. Sublata materia aufertur effectus.* Nullum *lignum habuit, non potuit igitur fabricare naues.* Ferrum *non habet,ergo nec cudere gladios poteſt.* A *forma,*Non *habet figuram domus,ergo nec domus eſt.*Non *habet ſpeciem libri,igitur nec liber eſt.*Volubilis *eſt globus,eſt ergo rotundus.* A *forma apud* Theo*critum primo* Idyllio *poculum commendatur, ad hunc ferme modum:*Dabo *& profundum poculum,molli oblitum cæra,recens fabricatum, adhuc ſculpturam redolens.* Circa *cuius labra,in alto hedera nexa eſt.* A *fine,*Agri *uaſtati ſunt, bellum igitur fuit.* Felicitas *eſt expetenda,igitur & uirtus.* Non *eſt malum uiuere, igitur nec comedere.* Nauigandum *eſt,ergo & naues habendæ.*

Euenta.

AB *euentis uel effectibus non ſecus,atque à cauſſis argumenta ducuntur.*Ab *effectu cauſſæ efficientis:*Dies *eſt,ergo* Sol *eſt ortus.* Peperit, *igitur cum uiro rem habuit.*Ab *effectu materiæ:*Poculum *liquitur, non eſt igitur ligneum.* Ab *effectu formæ,* Volubile *eſt uas,eſt ergo rotundum.* Finium *effectus minus patent.* Poteſt *hoc dari exemplum:* Agri *culti ſunt,cultores plurimi adſunt, pecora multa in agris,literæ florent,illæſa ſunt phana,ergo hic pax fuit.*

Vt ante diximus,finis domus eſt habitatio:nauis nauigatio:medicamenti ſanitas:belli pax. Quæ ſingula haud dubie aliquid efficiunt. Vt habitatio hominem tutũ & tranquillum reddit:nauigatio diuitem:ſanitas,robuſtum:pax eas adfert commoditates,quas ſupra memorauimus.

Signa.

S Ignorum tria genera ſunt. Antecedentia, quæ ante rem eueniũt,ut apparatus,colloquium. Adiuncta,quæ cũ re fiũt, ut umbra corporum,ſtrepitus pedũ.Conſequentia,quæ poſt rem ut titubatio,trepidatio,pallor,rubor, tremor. A ſignis antecedentibus argumentum colligit,Terentius in Andria:Solitudo antè oſtium,nihil apparatus,non cohærent nuptiæ. A ſignis adiunctis ſic ratiocinari licet. Pallet,cogitabundus ſedet,animũ ſubinde mutat, igitur amat. Hæc omnia namque amori ſunt coniuncta. A conſequentibus ſic,expalluit,titubauit, trepidauit:uериſimile itaque eſt ab ipſo hominem eſſe interfectum.

Autoritas & exemplum.

A B iudicio,uel autoritate ſic argumentantur Optima ſtatim diſcẽda ſunt:ita enim Quintilianus inſtitutor optimus faciendum exiſtimauit. Exemplum aut ſimile eſt,aut contrarium,aut maius,aut minus. Simile exemplum:ut iure occiſus Saturninus,quoniã & Gracchus.Contrarium, ut Marcellus ornamenta Syracuſanis hoſtibus reſtituit: Verres eadem ſociis abſtulit. Maius,Si propter matrimonium uiolatum Troia eſt deleta:

quid fieri adultero par eſt? Minus: Tibicines, quum ex urbe receſſiſſent, publicè ſunt reuocati. Ciuitatis principes, qui bene de Repub. meriti ſunt, quũ inuidiæ ceſſerint, ab exilio non ſunt reuocandi? Cæterum hæc explicatius dicenda.

Simile.

à Simili: *Vt horologii umbram progreſſum ſentimus, progredientem non cernimus: & fruticem, aut herbam creuiſſe apparet, non apparet creſcere: ita & eruditionis incrementum, quoniam minutis conſtat auctibus, ex interuallo ſentitur. Argumentum à ſimili confutatur, ſi aut diſſimile eſſe oſtendemus, aut commodiorem ſimilitudinem dabimus, hoc modo: Vt picem nemo attingit, niſi contaminetur: ita poetas nemo legit, quin ad libidinem incitetur. negabimus ſimile quidpiam poeſin cum pice habere, & aliam ſimilitudinem dabimus. Imo quod apes facere uidemus, ut ex unoquoque floſculo, quicquid optimum eſt, excerpant, uenenum araneis relinquant: ita è poetarum ſcriptis excerpimus utilia, obſcena relinquimus.*

Par, maius, & minus.

à Pari: *Si patrii ius eſt in filium, igitur & in filiam Si fratrem domi alis, quur me eiicis? A maiori. Adulterum occidere licet, igitur & loris cædere. Non poteſt rex arcem aut urbem expugnare, ergo nec miles. Cicero non perſuaſiſſet, multo minus puer hic. Parenti non obtemperat, & audiet alienum? E maiori minus aliquid colligere,*

eſt ex eo, quod magis probabile, ſeu uerіſimile eſt, colligere id quod minus eſt probabile, Vt apud Ouidium, ubi Phaetonta Sol à quadrigis deterret: Vaſti quoque rector Olymphi, Qui fera terribili iaculatur fulmina dextra, Non aget hos currus, & quid Ioue maius habetur? Facilius enim Iuppiter, quã Phaeton agere currus poſſet. Idem paulum infra de equis: Nec tibi quadrupedes animoſos ignibus illic, Quos in pectore habent, quos ore & naribus efflant, In promptu regere eſt. Vix me patiuntur, ubi acres incaluere animi. Quocirca argumentum etiam iſtud à maiori petitur: Lepus non poſſet ingredi antrum, igitur nec ceruus. Siquidem probabilius multo, & magis uerіſimile eſt poſſe intrare leporem, quam ceruum, Confirmatur locus propoſitione: Si id quod magis uidetur ineſſe, non ineſt: nec id quod minus uidebitur ineſſe, inerit.

Minus uocamus id, quod minus probabile, & minus uerіſimile eſt. Teren. in Andria: Hic paruæ conſuetudinis cauſſa huius mortem tam fert familiariter, Quid ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri? Si furem cædere licet, igitur & latronem. Si puer iſta potuiſti, uir non poteris? Leo ingredi antrum poteſt, ergo & lepus. In his minus probabile eſt, alienos amari, quam parentes. Pueros efficere aliquid poſſe, quod uiri non poſſent. Denique minus uerіſimile eſt leones ingredi antrum poſſe, quam lepores. Huc pertinet uulgare pronunciatum: Si id quod minus uidetur ineſſe, ineſt: & id quod magis uidebitur ineſſe inerit. Hos locos Cicero & Quin-

tilianus uocāt à comparatione maiorum & minorū. A comparatione quidem maiorum, Vt ſi quis ſacrilegium aut peculatum committit, furtum audebit committere. A comparatione uero minorum. Vt ſi miles expugnare arcem poteſt, poterit igitur & rex:

Proportio.

LOcus à proportione ſic differt à ſimili: quod ibi è ſimili, ſimile colligitur: hic ſimilitudinis fit collatio. Similitudo ſic effertur. Vt nauis gubernator iudicio, non ſorte eligitur: ita magiſtratus iudicio, non ſorte ſunt eligendi. Proportio ſit, Ita ſe habet ad nauim gubernator, aut ad rempublicam magiſtratus. At nō ſorte ſed iudicio gubernator eligitur: oportet ergo magiſtratus non ſorte, ſed iudicio eligere.

Pugnantia.

FOrmæ pugnantium quatuor ſunt, relatiua contradictoria, priuatiua, contraria. Relatiua, ut credere, debere: patronus, & cliēs: præceptor, & diſcipulus. E quibus ad hūc modum conficimus argumenta: Si fateris à me tibi creditam pecuniam, tu mihi debes. Carthaginenſes Romanis ſubiectos fuiſſe dicitis: conſtat igitur Romanos Carthagini imperaſſe. Contradictoria, quæ propoſitiones ſunt, inter quas nullo modo conuenit. Vt Homerus poeta eſt, Homerus non eſt poeta. E quibus ſic argumentamur: Si uerum eſt axioma, Cæſar uicit Pompeium: falſum eſt contra-

dictorum pronũciatum, Cæſar non uicit. Priuatiua, *ut lux & tenebræ:uiſus & cæcitas:gnauus, ignauus:modeſtus,immodeſtus.Cæcus eſt,ergo non uidet.* Tenebræ *ſunt,igitur non eſt lux.* Contraria *ſunt calidum & frigidum:humidum & ſiccum:album & nigrum:bonum & malum.* Colligendi ratio hæc eſt. *Herba calida eſt,ergo non eſt frigida.* Aer *humidus eſt,non eſt igitur ſiccus.* Item *ſi amandus,qui bene meretur:odio proſequẽdus,qui male.Si premio dignus, qui tyrannum occidit:ſupplicio adficiendus ,qui iuuat . Si ueniam meretur,qui imprudens nocuit, non meretur præmium,qui imprudens profuit.*Ad *contraria referri poſſunt differentiæ & diuerſæ ſpecies:* Vt *homo,equus,leo, animal,planta,capax rationis,expers rationis.*Probe *enim ratiocinamur.*Homo *eſt, ergo non eſt equus : Capax rationis eſt,igitur non eſt expers rationis.* E *loco contrariorum petitur contentio ,hoc eſt, comparatio contrariorum, qua præcipue oratores utuntur in demonſtratione perſonarum,quum unius uirtutes, alterius uitiis conferunt.*Sic Cicero *in* Catilinam,Ex *hac parte pudor pugnat,illinc petulantia : hinc pudicitia,illinc ſtuprum:hinc fides,illinc fraudatio:hinc pietas,illinc ſcelus.* De *hac exornatione plura in* Rhetorice *dicemus.*

Coniugata & caſus.

Coniugatis, Si Rhetorice uirtus eſt, Rhetorem ſtudiſum eſſe neceſſe eſt. A Coniugatis ſic colligit Terentius. Homo ſum, humani nihil à me alienum puto. Coniugata dicuntur quæ ſolo nominis quodam deflexu diſtant: ut candidum & candor. A caſibus, Prudenter agit, ergo prudens eſt. Si ingratitudo turpis eſt, turpiter igitur facis qui bene merito gratiam non referas. Caſus hoc loco eſt nominis in aduerbium deflexio.

De locis laudatiuis.

LOco encomiaſtici in tres formas diuiduntur: quoniam in totidem laudatiuum genus diducitur. Triplex enim laus eſt: perſonæ, factorum, rerum. Perſonæ laudantur à genere, à natione, patria, ſexu, ætate, hoc eſt, infantia, pueritia, adoleſcentia, iuuenta, ſenectute, ab educatione & diſciplina, ab habitu corporis, à fortuna, ab animo à ſtudio. Ad perſonarum quoque demonſtrationes ſpectant uirtutum ac uitiorum genera, quæ in libro de homine poſuimus. Factorum laus è ſuaſoriis locis petitur. Siquidem eadem ratione facta laudamus: qua ad ea hortamur. Vt Sceuolæ factum laudatur, quia periculoſum, quia utile, quia neceſſarium reipublicæ fuerit. Res, Vt hiſtoria, poetice, philoſophia laudantur, quod ſint iucundæ, faciles, honeſtæ, utiles, neceſſariæ. Omiſſis aliis, perſonarum locos aliquot deſcribemus. A genere Cicero in oratione pro Sextio: Paren-

te Pub. Sextius natus eſt, homine(ut plerique meminiſtis) & ſapiẽte, & ſancto, & ſeuero. Verg. 2. A Eneid. *At non ille ſatum quo te mentiris Achilles, talis in hoſte fuit Priamo.* A *natione.* Sic *Cicero teſtium autoritatem eleuat, quod Græci ſint, his uerbis:* Tribuo *illis literas, do multarum artium diſciplinam, non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique & ſi qua ſibi alia ſumunt, non repugno:* Teſtimoniorum *religionem, & fidem nunquam iſta natio coluit: totiuſque huiuſce rei, quæ ſit uis, quæ autoritas, quod pondus ignorant.* Hic *retulerit ſingularum gentium & mores & conſuetudines tenere.* Græ*ci namque mendaces dicuntur:* Galli *leues:* Pœ*ni perfidi:* Latini *ſupercilioſi:* Germani *bellicoſi:* Hiſpani *iactabundi.* Cice. pro L. Sylla, *Licet ipſi nos amemus, tamen nec calliditate* Pœnos, *nec artibus* Græcos *ſuperamus.* A *patria,* Vt Athe*nienſis eſt, ergo ueriſimile eſt græcè loqui.* Roma*nus eſt, igitur &* Romanè *ipſum loqui probabile eſt.* A *ſexu.* Cice. pro Sextio. *Mortem quam etiam uirgines* Athenienſes *pro patria contempſiſſe dicuntur, ergo uir conſularis timerem?* Chre*mes apud* Comicum: *Oh pergin' mulier eſſe?* Ab *ætate,* Terent. *Amauit dum ætas tulit.* Iterum. *Quæ ſit eius ætas, uides.* Cic. in oratione Pro Rabirio: *Adfert aliquam deprecationem ætas, qua tũ fuit.* Hanc *deinceps in infantiam, pueritiam, adoleſcentiam, iuuentam, uirile tempus, ſenectutem, & ſenium ſolent diuidere.* Ab *educatione & di-*

ſciplina: quarum hæc ad præceptores, illa ad parentes refertur. Hæc alias corrumpit, alias adiuuat & excolit ingenia. Vt *educatus eſt inter probos & honeſtos: ueriſimile itaque eſt probum & honeſtum fore.* Refert *enim à quibus & quo quiſque modo ſit inſtitutus,* Nam *mollis educatio, indulgentia parentum, & licentia præceptorum efficit quoſque natura bonos deteriores.* A *corporis habitu.* Forma *ſæpenumero naturam hominis, & animi conditionem exprimit.* Vnde *haud inepte colligimus:* Forma *proba eſt, uultus modeſtus: humeri demiſsi: probabile eſt igitur probum eſſe & honeſtum.* Contra, Color *ſeruilis eſt, piloſæ genæ, dentes putridi, collum intortum, humeri inæquales: quis ſub iſtiuſmodi corporis habitu animum ſceleratiſsimum latere dubitet?* Cic. *in oratione pro* Roſcio: Nonne *ipſum caput, & ſupercilia penitus abraſa olere malitiam & clamare calliditatem uidentur?* A *fortuna,* Hic *ſeruus eſt, pauper, egens, luxu perditus, & amplius, dubitamus aurum ab eo eſſe ablatum?* Ab *animi conditione,* Vt *ſi aliquem dicamus natura eſſe auarum, iracundum, miſericordem, crudelem, ſeuerum, ſobrium, modeſtum, fortem, fraudulentum.* E *quibus docere poſſumus aliquid factum eſſe, aut non factum.* Cice. Non *feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu conſideratum.* A *ſtudio,* Vt *ſit ruſticus an forenſis, negotiator an miles, nauigator, medicus, an poeta.* Siquidem *ex his quoque argumenta petuntur.* A *nomine,* Vt *ſi quem* Valerium *eſſe nomina-*

tum dicamus, quod animo & corpore ualeat. Candidum, quod minime ſit candidus. Probum, quod minime probus ſit.

De locis deliberatiuis.

Vaſorios locos ſupra enumerauimus. Hic aliquot eorum exempla ponemus. A tuto argumentum colligit, Dauus Terentianus, quum ait nullum fore periculum, ſi Pamphilus dixerit uxorem ſe uelle ducere. A periculis, Ouid. Medio eſt altiſſima cœlo, Vnde mare & terras ipſi mihi ſæpe uidere. Fit timor & pauida trepidat formidine pectus. Vltima prona uia eſt, & egent moderamine certo. Tunc etiam, quæ me ſubiectis excipit undis, Ne ferar in præceps Thetis ſolet ipſa uereri. Sunt uerba Solis de progreſſu ſuo ab ortu in occaſum. His Phaëtontem petentem currus conatur deterrere. Ait in medio cœlo uiam eſſe altã: circa occaſum uero, pronam & præcipitem. A difficili, Ouid. in eodem loco. Ardua prima uia eſt, & qua uix mane recentes enituntur equi. Mane, inquit Sol, iter eſt difficile, moleſtum, & inaltum ducens. Similia facile ex autoribus peti poſſunt. Iucundum uocamus, quod uoluptatem, aut animi, aut corporis, aut utriuſque adfert. Facile quod ſine periculo & negotio fieri poſsit. Neceſſarium, quod aliter fieri nequit.

De locis iudicialibus.

Loci iudiciales ſunt à tabulis, à teſtibus, à chirographis, à queſtionibus, à rumoribus. His utuntur in iudiciis, Vt ſi qui debitũ

ueget, id tabulis, teſtibus, chirographis propabimus. De his optime Cicero ad Herẽniũ *præſcripſit.*

De *uſu.*

Locorum rationem abſoluimus. Reliquum eſt, ut aliquid de illorum uſu dicamus. Et primum de locis Dialecticis. *Loci ſunt finitio, genus, ſpecies, adiacentia, actus, efficiens, cauſſa, finis, effecta. Hos in thematum natura ſcrutanda percurremus. Quatuor adferunt commoditates. Conducunt enim maxime ad copiam: inde ad confirmationem: tum ad confutationem: denique ad palinodiam, exercitationem cum primis utilem iuuenibus. Exempli gratia. Si ſuadere philoſopho uelis, ut ducat uxorem: thema uel theſis conſtituenda: Sit ne philoſopho ducenda uxor. Cuius partes duæ ſunt, philoſophus & uxor. Vtrãq; per locos omnes deducemus. Finitio philoſophi. Philoſophus eſt homo diuinarum, humanarumque rerum notitiam cum uirtute ſectans. Species: Stoicus, Peripateticus, Academicus, Epicureus. Adiacentia: pallor, macies, horror, aſperitas frontis, ſeueritas uitæ, morum integritas, amor laborum, rerum humanarum incuria, contemptus uoluptatum. Actus ſtudere, uigilare, laborare: aliquid tale ſemper eſt efficere, quo melior ipſe, meliores alii fiant. Finis, bene tranquileque uiuere. Effecta ſunt mores hominum uitaque rectis inſtitutis emendata, & ædita præcepta uitæ, conſcripti libri, uſui & memoriæ poſteritatis. Pari modo diſcurrendum per omnes locos uxoris. Finitio. Vxor*

eſt mulier in conſortium uitæ liberorum cauſſa legitime accepta, Adiacentia, pudicitia & negligentia thori. Actus, blandiri, queri, rixari, ſuſpicari, æmulam metuere, parere, educare & communem rem familiarem curare. Finis, procuratio liberorum, conſeruatioque.

Quantum hæc ratio ad copiam conferat nemo non uidet. Tres commoditates aliæ nunc exponentur. Si philoſophum hortari uelimus ut ducat uxorem, ad confirmationem pertinebit, quod uxores pariunt ac educant liberos, quod rei familiaris curam habent. Quorum alterum utile eſt: alterum honeſtum. Ad confutationem uero, quod queruntur, rixantur, & omnia perturbant. Ad palinodiam eadem non parum adiumenti adferunt. Vt ſi deterrere ipſum ab uxore uelimus: dicemus eas blandiri, queri, rixari, perturbare omnia: neque hominem unquam tranquillum eſſe, qui ſemel in malam inciderit uxorem. Deinde ea, quæ cauſſam ante confirmabant, ſunt refutanda, hoc modo: At inquies uxores parere, ac educare liberos, quare mortalibus contingere nihil honeſtius poſſit. Pariunt quidem, ac educant liberos, ſed cum liberis pariunt perpetuã calamitatem. Tum quod ad curam rei domeſticæ ſpectat, hanc ita curant, ut nonnunquam plura diſsipent, quàm maritus colligat. Simili modo per locos encomiaſticos, ſuaſorios, ac iudiciales uagabimur, in quæſtionibus aliis. Indicant enim quid de re quaque dicendum ſit.

IOACHIMVS RINGELBERgius Antuerpianus Lectori.

IN Rhetorices præceptionibus hunc ſeruabimus ordinem. Primum cauſſarum genera diſtinguentur. Inde tradentur inuentionis, ſiue orationis partes, exordium, narratio, diuiſio, confirmatio, confutatio, concluſio. Poſtremo ſequentur reliqua quatuor oratoris officia, diſpoſitio, elocutio, memoria, pronunciatio. Item in concluſione adfectus: in elocutione tropos, figuras, & dicendi genera exponemus. In quarto officio de memoriæ arte nonnihil adiicietur. Vale Antuerpiæ. VIII. Calend. Iunias. 1529.

Rhetorices ac ORATORIS DEſcriptio.

R Hetoricen nuncupamus benedicendi ſcientiam. Diſtat à Dialectica, quod neruos omnes & robur orationis totius petimus à Dialecticis: ornatum à Rhetoricis. Aut quod Dialectice primas ducit lineas, Rhetorice uiuos addit colores. Orator eſt uir bonus dicendi peritus. Ab Rhetore & declamatore diſtat. Quod orator dicitur, qui cauſſas ueras agit. Quales fuerunt Cicero ac Demoſthenes. Rhetor uero profeſſor Rhetorices: ut Quintilianus. Declamator, qui cauſſas fictas agit exercitii gratia. Itẽ orationes, oratoris ſunt: ut orationes Ciceronis ac Demoſthenis. Declamationes, declamatoris: ut declamationes Quintiliani. Dicere, hic uocamus, apte, copioſe & diſtincte loqui.

De tribus cauſſarum generibus.

Q Vo facilius intelligamus cauſſarum genera, dicendum quid proprie cauſſam uocemus. Cauſſa nonnunquam ſignificat id, ex quo, propter quod, per quod, ſiue à quo aliquid fit. Huiuſmodi cauſſæ quatuor ſunt: efficiens, materia, forma, finis: quas in Dialectica deſcripſimus. Sæpenumero pro oratione ponitur: Vt apud Ouidium, Tempora cum cauſſis Latium dige

ſta per annum: Lapſaſque ſub terras, ortaque ſigna canam. Interdum accipitur pro actione omni, quam in foro, aut in ſenatu habemus. Sic dicimus tria eſſe cauſſarum genera, demonſtratiuum, deliberatiuum, iudiciale. Ex his tamen magis proprie cauſſa uocatur, quæ iudicialis eſt. Demonſtratiuum genus eſt, quo laudamus, uituperamus, narramus, aut docemus aliquid. Ita dictum quod demonſtret, quale aliquid ſit. Deliberatiuum ſiue ſuaſorium, quo quicquam ſuademus uel diſſuademus. Iudiciale, quo accuſamus uel defendimus in iudicio aliquem. In demonſtratiuo genere uerſatur Plinii Panegyricus. In ſuaſorio, Solis apud Ouidium oratio, qua Phaetonta deterret à quadrigis. In iudiciali, omnes ferme & Ciceronis & Demoſthenis orationes. Item ad demonſtratiuum genus referendæ deſcriptiones perſonarum, regionum, prædiorum, artium, fontium, hortorum, montium, monſtrorum, tempeſtatum, itinerum conuiuiorum, ædificiorum, pomparum. Ad ſuaſorium, conciliatio, reconciliatio, exhortatio, dehortatio, ſuaſio, diſſuaſio, conſolatio, petitio, commendatio, monitio. Ad iudiciale, accuſatio, querela, defenſio, expoſtulatio, expurgatio, exprobratio, comminatio, deprecatio. Demonſtratiui generis finis eſt honeſtas: deliberatiui, utilitas: iudicialis, æquitas. Hæc tria genera ita diſcernuntur. Res aut futuræ ſunt, aut factæ. De futuris deliberamus. Factæ uel in iudicium uocantur: uel extra judicium docentur, narrantur, laudantur, uituperan-

perantur, Vel ſic: Omnis cauſſa uel uerſatur in iudicio: uel extra iudicium. Si in iudicio, iudicialis eſt. Si extra iudicium, aut tractat res præteritas, aut futuras. Si præteritas demonſtratiua eſt. Si futuras, deliberatiua. Siquidem de futuris conſultamus, non de præteritis. De demonſtratiuo genere plura dicenda.

De genere demonſtratiuo.

D duplex eſt, Dialecticum, & laudatiuum
I *Dialecticum eſt, quod cuiuſcunque thematis, aut ſimplicis, aut compoſiti naturam demonſtrat. Idem & didacticon, & methodicon appellatur. Vt quum ſermo eſt de mundo, de Deo, de homine. Aut quum inquirimus, an prudentia uirtus ſit. Hæc omnia ad Dialecticos locos pertinent: ac ideo inde nomen habent. Hoc genere ſcripſit Cicero de officiis. Laudatiuum triplex eſt. Laudantur enim perſonæ, ut Cæſar. Vel facta, ut Scæuolæ factum. Vel res, ut pietas, iuſtitia, fortitudo, Rhetorice.*

	Dialecticum Methodicon uel Didacticon	*Thematis ſimplicis. Compoſiti.*
Demonſtratiuum aut ἐπιδεικτικόν		
	Laudatiuum, uel Encomiaſticon.	*Perſonæ. Factorum. Rerum.*
Genera cauſſarum		

tria ſunt,	*Deliberatiuum ſeu Suaſorium.*	*Suaſio.*
		Diſſuaſio.
	Iudiciale cuius partes,	*Accuſatio.*
		Defenſio.

De officiis oratoris.

Quinque ſunt officia oratoris: inuenire diſponere, exornare uerbis ac ſententiis, ediſcere, ac pronunciare uel agere. Inuentio, eſt excogitatio rerum uerarum aut ueriſimilium, quæ cauſſam probabilem reddant. Diſpoſitio, eſt apta rerum ac argumentorum omnium collocatio. Elocutio, eſt idoneorum uerborum & ſententiarũ ad inuentionem accommodatio. Memoria, eſt firma animi, rerum & uerborum diſputationis perceptio. Pronuntiatio, eſt uocis, uultus ac geſtus moderatio cum uenuſtate ac gratia. Eadem Cice. in libris de oratore hiſce uerbis enumerat, Quinque faciunt quaſi membra eloquentiæ: inuenire quid dicas: inuenta diſponere: dinde ornare uerbis: poſt memoriæ mandare: tum ad extremum agere, aut pronuntiare. Omnis oratio conſtat rebus & uerbis. In rebus intuenda inuentio. In uerbis, elocutio. In utroque, diſpoſitio. Hæc memoria complectitur omnia: & actio, ſiue pronuntiatio commendat. Sũt & tria alia officia oratoris: ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare (inquit Cicero) neceſſitatis eſt: delectare ſuauitatis: flectere uictoriæ. Ad probationem pertinent confirmatio & confutatio: ad dele-

ctationem,ornatus ſermonis & elocutio:ad uicto-riam,ratio affectuū.

De partibus orationis,ſiue inuentionis.

Rationum quatuor fere ſpecies ſunt Ciuilis,quą utuntur in concionibus, qui adminiſtrant rempub. Priuata,quą priuati inter ſe mutuo colloquuntur.Dialectica, quą compendio ii qui rogant,& reſpondent ad interrogata,diſſerunt. Et oratoria,quą utuntur oratores, quum laudant,accuſant,uel defendunt aliquem. Huius ſex ſunt partes:exordium,narratio,diuiſio,confirmatio,confutatio,concluſio. Hæc ordine abſoluentur.

De exordio.

Exordium,eſt principium orationis, quo auditores facimus attentos, beneuolos, ac dociles. Attentos facimus ſex modis: Primum, ſi pollicebimur nos de rebus magnis,nouis, inuſitatis uerba facturos. Quemadmodum Verg.4.Georg Protinus aerii mellis cœleſtia dona Exequar,hanc etiam Mecœnas aſpice partem Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum, Magna nimoſque duces, totiuſque ordine gentis, Mores & ſtudia, & populos,& prælia dicam. Hic poeta ſcripturus de apibus,gentium mores,ſtudia,populos,ac prælia pollicetur.Secundo. Si rogabimus ut attente audiant.Id frequens eſt apud Ciceronem, & in prologis comœdiarum. Verg.in eodem loco: Hanc etiam Mecœnas aſpice partem. Tertio,expectatione. Si paululum expectabimus

cum grauitate quadam, & ſeueritate uultus, antequam ordiamur. Vt apud Ouidium in oratione Vlyſſis: Donec Laertius heros Aſtitit, atque oculos paulum tellure moratos Suſtulit ad proceres, expectataque reſoluit Ora ſono. Quarto, Si pollicebimur nos dicturos breuiter ſolum ea, quæ putabimus quàm maxime pertinere ad utilitatem cauſſæ. Quinto, Si interdum aliquid falſi facetique narrabimus, quod ad audiendum excitet, & à tædio defendat orationem. Sexto, dubitatione. Si dubitare nos ſignificabimus quibus potiſſimum uerbis rem tantam exordiamur. Vt dicturus datam ſublimi immenſoque & modum omnem cogitationis humanæ excedente myſterio, non uideo quibus uerbis, aut qua ueneratione aptius rem tantam proſequar. Beneuolentiam captamus quatuor modis: à noſtra perſona, ab aduerſariorum, ab auditorum perſona, & à rebus ipſis. A noſtra perſona beneuolentiam contrahemus, ſi noſtrum officium ſine arrogantia laudabimus. Teren. in principio Andriæ: Ego poſtquam te emi à paruulo, ut ſemper tibi apud me iuſta & clemẽs fuerit ſeruitus, ſcis, feci è ſeruo ut eſſes libertus mihi, propterea quod ſeruiebas liberaliter. Quod habui ſummum precium, perſolui tibi. Vlyſſes apud Ouidium: Neue mihi noceat, quod uobis ſemper Achiui Profuit ingenium. Sed quia crebrius hac oratione utemur, particulam eius hic apponam.
Ouid. lib. 13. Meta
Donec Laertius heros.

Aſtitit,atque oculos paulum tellure moratos
Suſtulit ad proceres expectataque reſoluit
Ora ſono,neque abeſt facundis gratia dictis.
Si mea cum ueſtris ualuiſſent uota Pelaſgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres.
Tuque tuis armis nos te potiremur Achille:
Quam,quoniam non æqua mihi uobiſq; negarunt
Fata(manuque ſimul ueluti lachrymantia terſit
Lumina)quis magno melius ſuccedet Achilli,
Quam per quē magnus Danais ſucceſſit Achilles.
Huic modo ne proſit quod,ut eſt,hebes eſſe uidetur
Neue mihi noceat,quod uobis ſemper Achiui
Profuit ingenium,meaque hæc facundia,ſiqua eſt,
Quæ nunc pro domino,pro uobis ſæpe locuta eſt
Inuidia careat: bona nec ſua quiſque recuſet.
Nam genus & proauos,& quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra uoco. ſed enim quia rettulit Aiax
Eſſe Iouis pronepos, noſtri quoque ſanguinis autor
Iuppiter eſt,totidemque gradus diſtamus ab illo.

Ab aduerſariorum perſona,ſi eos in odium, in inuidiam,in cōtemptionem adducemus.Sic beneuolentiam captat Cicero in præfatione ad Herennium. Quas ob res(inquit) illa quæ Græci ſcriptores inanis arrogantiæ cauſſa ſibi adſumpſerunt, reliquimus. Nam illi ne parum multa ſciſſe uiderentur, ea conqueſiuerunt, quæ nihil ad propoſitum attinebant,ut ars difficilior cognitu putaretur. Nos autem ea,quæ uidebantur ad rationē dicendi pertinere,ſumpſimus. Non enim ſpe quæſtus aut gloria commoti uenimus ad ſcribendum,quem-

admodum cæteri: ſed ut induſtria noſtra tuæ morem geramus uoluntati. Hæc Cicero, Ab auditorũ *perſona: ſi illos aut illorum dicta, uel geſta laudabimus.* Velut apud Teren. *in* Andria: *Propterea quod ſeruiebas liberaliter.* Cæterum *in iudiciali genere, ubi maxime ad uictoriam tendit oratio, iudiciis laus accommodari debet ad utilitatem cauſſæ.* Vt *allegemus pro honeſtis, dignitatem illi ſuam: pro humilibus, iuſtitiam: pro læſis, ſeueritatem: pro infelicibus, miſericordiam.* Idcirco Cicero Ligarium *exulem defendens, & ueniam petens, non æquitatem, non doctrinam, aut alias dotes, ſed ſolam miſericordiam laudat Cæſaris. Inter omnes (ait) uirtutes, quas habes plurimas, nulla gratior, nulla admirabilior miſericordia eſt. Hac enim qua proxime accedis ad deorum naturã. Nihil habet, nec fortuna tua maius, quam ut poſſis, nec natura melius, quam ut uelis. conſeruare quam plurimos.* A *reipſa, ſi rem de qua dicturi ſumus, auditoribus dicamus fore utilem. hoc modo faciemus & attentos & beneuolos.* Attentos, *quia res futura eſt utilis.* Beneuolos, *quoniam uidemur ſtudere illorum commoditati. Siquidem niſi fauere mus, non traderemus, quod illis foret utile.* Dociles *tribus modis.* Primum, *ſi ſummam cauſſæ breuiter exponemus: ut omnes poetæ, quando proponunt.* Homerus· Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον. Vbi *ſe ſcripturum de* Vlyſſe *pollicetur.* Ouid. *in* Faſtis: *Tempora cum cauſſis Latium digeſta per annum, Lapſaque ſub terras ortaque ſi-*

gna canam. D*einde ſi ante omnia diruamus eam partem, quam nobis putamus maxime offecturam. Ouidius in oratione* Vl*yſſis*: *Neue mihi noceat, quod uobis ſemper* Achiui, *Profuit ingenium: meaque hæc facundia, ſi qua eſt, quæ nunc pro domino, pro uobis ſæpe locuta eſt inuidia careat.* A*iax ante ſua oratione perſuaſerat* Vl*yſſi non habendam eſſe fidem, quod facundia facile falleret auditores.* Id *hiſce uerbis diluit* Vl*yſſes: docetque iniquum fore, ſi facundia, quæ toties profuerat* Gr*æcis, ſibi nunc officiat.* Q*uare auditores, qui ante inſtituerant non habendam eſſe fidem orationi, dociles facit, & aptos, ſiue promptos ad audiendam, ac cognoſcendam cauſſam.* De*nique, ſi interdum repetemus, quæ non ſatis percepiſſe eos, qui cognoſcunt, putabimus.*

Exordiorum *ſpecies.*

D*Vo exordiorum genera ſunt: principium & inſinuatio.* P*rincipium uocamus, quando auditores facimus attentos, beneuolos, ac dociles aperte.* Q*uale eſt illud apud* T*erentium,* E*go poſtquam te emi à paruulo, ut ſemper tibi apud me iuſta & clemens fuerit ſeruitus, ſcis, feci è ſeruo ut eſſes libertus mibi: propterea quod ſeruiebas liberaliter, quod habui ſummum precium perſolui tibi.* S*ic* C*icero in* C*atilinam,* R*empublicam* Q*uirites, uitamque omnium ueſtrum bona, fortunas, coniuges, liberoſque ueſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperii, fortunatiſſimam, pulcherrimamque urbem ho-*

dierno die Deorum immortalium erga uos ſummo amore, laboribus, conſiliis, periculiſque meis ex flã ma, atque ferro, ac pene ex faucibus fati ereptam, & uobis conſeruatam ac reſtitutam uidetis. Vtrobique aperte ab officio ſuo beneuolentiam captat. Inſinuatio uero eſt, quando hæc eadem præſtamus, hoc eſt, attentos, beneuolos, ac dociles facimus, ſed occulte, aut lachrymis, aut alia quapiam ratione. Nam ab iratis ſi perſpicue pax & beneuolentia petatur, non modo ea non inuenitur, ſed augetur atque inflammatur odium. Inſinuationis exemplum longe elegantiſſimum eſt in oratione Vlyſſis, cuius initium ſupra adſcripſimus. In ea attentos facit expectatione: beneuolos lachrymis, dociles, diruendo id, quod Aiax de facundia Græcis perſuaſerat. Cæterum ut conſtet quando utendum ſit principio: quando inſinuatione, alia ratione diſtinguenda cauſſarum genera.

Alia cauſſarum diuiſio.

D Ictum eſt prius tria eſſe cauſſarum genera: demonſtratiuum, deliberatiuum, iudiciale. Cuiuſque illorum adhuc quinque genera ſunt, honeſtum, turpe, dubium, humile, obſcurum. Honeſtum cauſſæ genus eſt, quando id laudamus, ſuademus, defendimus, quod ab omnibus uidetur laudandum, ſuadendum, defendendum. Vt quum laudamus fortitudinem, quum hortamur ad pacem, quum pro patre dicimus aduerſus latronem. Turpe cauſſæ genus eſt, quum aut honeſta res oppugnatur, aut defenditur turpis. Vt ſi quis di-

cat aduerſus patrem pro latrone. Dubium genus cauſſæ eſt, quando habet in ſe cauſſa & honeſtatis & turpitudinis partem. Vt ſi quis dicat pro patre latrone: Turpe eſt enim defendere latronem: pulchrum defendere patrem. Humile genus eſt, quum contempta res adfertur. Obſcurum, quum cauſſa intricata, obſcura, & haud facilis intellectu eſt. Nunc qua ratione ordiendum ſit in ſingulis cauſſarum generibus. Quando cauſſa honeſta eſt, uti licebit principio, niſi auditores ſint uel defeſſi audiendo alios: uel perſuaſi ab aduerſariis. Quando cauſſa turpis erit, utendum inſinuatione. In genere dubio utemur principio. Sed ante omnia diruemus partem, quæ habet turpitudinem, ne ea nobis obſit. In genere cauſſæ humili maxime faciemus attentos, ut Ver. 4. Geor. Protinus aërii mellis cœleſtia dona exequar. In obſcuro, dociles.

Quando non liceat principio uti.

TRia ſunt tempora, quibus non licet uti principio: quando cauſſa turpis eſt: quando auditor perſuaſus eſt ab his, qui ante contra nos dixerunt, & quando auditor defeſſus eſt eos audiendo, qui ante dixerunt. Quando cauſſa turpis eſt, utemur inſinuatione. Quando auditor perſuaſus eſt ab his qui contra nos dixerunt, ordiemur à dicto aduerſarii, quod poſtremo loco dixerit: uel ab eo, quod firmiſſimum ſibi adiumentum fore putauerit. Vt in Vlyſſis oratione: Neue mihi noceat, quod uobis ſemper Achiui profuit ingenium, meaque hæc facundia ſi qua eſt, Quæ nunc pro-

domino, pro uobis ſæpe locuta eſt, Inuidia careat. Hoc loco Vlyſſes orditur ab eo, quod aduerſarius Aiax putauerat ſibi fore firmiſſimum adiumentum. Quando auditor defeſſus eſt, ordiemur à fabula, apologo, aut aliqua re, quæ riſum moueat. Sic Cicero quum diceret, uidit generum ſuum homunculum prætereuntem magno cinctum gladio. Dii boni, inquit, iudices, quis alligauit generum meum gladio? Poteſt & hoc narrari inter dicendum. Roganti imperito cuidam oratori, num oratio bene mouiſſet ad commiſerationem, Catulus reſpondit: Profecto nemo tam durus fuit, cui oratio tua nõ ſit uiſa miſerabilis.

De Narratione.

NArratio, eſt rei factæ, aut non factæ utilis ad perſuadendum expoſitio. Narrationũ duæ ſpecies ſunt. Altera ipſius cauſſæ, quũ exponimus rem geſtam & omnia trahimus ad utilitatem noſtram uincendi cauſſa. Id fit quinque modis, partitione, præparatione, eleuatione, exaggeratione, admonitione. Partitio in narratione tædiũ leuat. Vt dicam iudices, quæ acta ſunt ante rei contractum, quæ in re ipſa item quæ poſtea. Et audiſtis nunc iudices, quæ acta ſunt ante rei contractũ. Nunc audietis, quæ in re ipſa. Præparatio eſt, quando quicquam addimus de noſtro, quod faciat ad utilitatem cauſſæ. Vt in oratione pro Ligario: Ligarius profectus eſt in Aphricam, quum eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio. Hic profectum eſſe Ligarium in Aphricam, ad ueram rei narrationem

ſpectat. Cæterum quod tum nulla ſuſpicio belli fuerit, id Cicero adiecit de ſuo: idque poſtea approbauit. Idcirco narratio, confirmationis propoſitio eſt: & cõfirmatio, narrationis probatio. Quippe narratio ſæpenumero ea proponit, quæ poſtea confirmabimus: & confirmatio ea probat, quæ ante ſunt narrata. Eleuatio, eſt rei uel criminis depreſsio ſiue diminutio. Sic luxuria hilaritatis: auaritia parſimoniæ: negligentia ſimplicitatis nomine lenietur. Exaggeratio eſt cõtraria eleuationi. Admonitio. Cicero: Adhuc Ligarius omni culpa uacat. Admonet Cæſarem nondum dictum eſſe aliquid de Ligario, quod accuſatione dignum ſit. His quinque formis narratio ad uictoriam tendit.

De digreſsione.

Ltera narrationis ſpecies, eſt rerũ ad cauſſam pertinentium. Quæ à Græcis παρέκβασιν, à noſtris digreſſio nuncupatur. Ea fit cauſſa tranſitionis, exornationis, laudationis, criminationis, & deſcriptionis locorum, quam topographiam nominant. Tranſitionis: quo commodius tranſeamus ad rẽ aliam. Vt in Metamor. Ouidius, quũ narraſſet fabulam Daphnes, quo pacto erat mutata in laurũ: uti cõmode tranſiret ad fabulã Ius, recitat omnia flumina conueniſſe ad patrẽ Daphnes, cõſolationis cauſſa, præter patrẽ Ius, qui domeſtico erat impeditus luctu, propter filiam, quæ conuerſa erat in iuuencam. Quod itaq; dixit cõfluxiſſe illuc fluuios, digreſſio eſt. Quæ nihil quidẽ ad inſtitu-

tum hoc eſt, rerum metamorphoſin pertinet, niſi quod fabulas cōnectit. Exorationis, V*t apud Vergilium, ubi deſcribit tempeſtatem qua coactus eſt* A*Eneas in* A*fricam* . *Laudationis* , V*elut apud* Ciceronem pro Cornelio Balbo, *ubi digreditur ad laudes* Pompeii. C*riminationis.* Q*uum aliorum crimina eleuamus, quo aduerſarii uideatur grauius.* Locorum *deſcriptionis,* Sic Ouidius *in metamorphoſi deſcribit* Parnaſum *montem, in quo ſeruati erant* Deucalion *&* Pyrrha, *his uerbis:*

Separat Aonios Actæis Phocis ab aruis.
Terra ferax, dum terra fuit: ſed tempore in illo
Pars maris, & latus ſubitarum campus aquarum.
Mons ibi uerticibus petit arduus aſtra duobus
Nomine Parnaſus, ſuperatque cacumine nubes.

De *diuiſione.*

DIuiſio eſt, *per quam aperimus quid conueniat nobis cum aduerſariis, quid ſit in controuerſia, & per quā exponimus quibus de rebus ſimus dicturi.* Diuiſionis *duæ ſunt partes.* A*ltera, qua dicimus quid nobis cum aduerſariis conueniat.* H*ac ſolum utimur in genere iudiciali.* E*xempli gratia.* A*bſoluta narratione,* Oreſtes *hoc modo cauſſam diuidere poteſt* . I*nterfectam eſſe matrem à me conuenit mihi cum aduerſariis: uerum id factum eſſe iniuſte, pernego.* A*ltera, per quam exponimus, quibus de rebus ſimus dicturi.* E*a utuntur in omnibus cauſſarum generibus.* P*oſterior pars in duas rurſus ſpecies diducitur,*

enumerationem & expoſitionem.Enumeratio eſt, quando res plures ac diuerſas, de quibus dicturi ſumus,enumeramus.Vt dicam primum de prudentiæ ratione:inde de iuſtitiæ dignitate: tum de fortitudine:Poſtremo de temperantia,Verg.1.Geor.

Quid faciat lætas ſegetes,quo ſidere terram
Vertere Mecœnas:ulmiſque adiungere uites
Conueniat:quæ cura boum,qui cultus habendo
Sit pecori,atque opibus quanta experientia parcis
Hinc canere incipiam.

In enumeratione ſeruandum, ut partes omnes eo exponamus ordine, quo uſi fuerimus in diuiſione. Id pulchre ſeruauit in Andria Terentius. Enumeratio eſt: Eo pacto & Gnati uitam, & conſilium meum cognoſces, & quid facere in hac re te uelim. Enumerat tria de quibus uerba facturus eſt. Ait ſe dicturum de Gnati uita: tum de ſuo cõſilio,quare falſas finxerit nuptias: denique quid Soſiam uelit facere. Hæc ordine eodem ſic explicat. Primum Pamphili uitam recenſet: Nam is poſtquam exceſsit ex Ephebis Soſia. Inde ſuum conſiliũ, circa ſcenæ finem: Nunc id operando,ut per falſas nuptias uera obiurgandi cauſſa ſit, ſi deneget. Poſtremo, quid Soſiam uelit facere. Nunc tuum eſt officium has bene ut adſimules nuptias,perterrefacias Dauum. Ad hunc modum,artificium & Dialectices & Rhetorices in prælegendis autoribus excutiemus. Expoſitio eſt, quando ſine numero breuiter exponimus, qua de re uel quibus de rebus ſimus dicturi. Vt quum de Dei æternita-

te de dignitate uirtutis, uel de apum natura dictuꝛos nos eſſe pollicemur. Diuiſio *etiam dociles facit, tametſi ad exordium ſolum id plærique putant pertinere.* Etenim *per totam orationem licet facere attentos, beneuolos, ac dociles, ſed maxime in exordio.* Sic Cicero *in perorationem pro Ligario beneuolentiam captat Cæſaris, his uerbis:* Nulla *de uirtutibus tuis plurimis, nec gratior, nec admirabilior miſericordia eſt.* Nihil *habet nec fortuna tua maius, quàm ut poſsis, nec natura tua melius, quàm ut uelis conſeruare quàm plurimos.* Quidam *diuiſionem inter orationis partes non numerant, quod pauciſsimis ſemper uerbis abſoluatur.* Horum *ſi quis uelit iudicium ſequi non repugno.* Cæterum *diuiſionem ſiue partem, ſiue diſtinctionem duntaxat orationis uoces, ipſa tamen cauſſæ deeſſe non debet.*

De confirmatione & confutatione.

Confirmatio, *eſt oratio qua noſtras argumentationes probationeſue cum aſſeueratione, hoc eſt, cum inſtantia uocis & uultus exponimus.* Quoniam *plærique adeo tepide dicunt, ut res etiam uera, uix uideatur uerisimilis.* Confutatio *eſt contrariarum argumentationum diſſolutio.* Hanc *κατασκευὴν: illam ἀνασκευὴν, Græci nuncupant.* Confirmare *autem & confutare facile poterimus, ſi cauſſæ conſtitutionem cognouerimus.* Ergo *de ſtatuum natura ac generibus nūc pauca dicemus.*

De Statu.

STatus uel cõſtitutio eſt cauſſæ ſumma, ad quam omnia rationis argumenta referuntur. Neque ſolum in iudiciali genere, ſed in aliis quoque cauſis ſtatus eſt. In deliberatiuo, conſtitutio eſt: Sit ne utile, honeſtum, licitum. Aut ex Stoicorum ſententia, expediat ne. Siquidem Stoici negabant quicquam eſſe utile, quod ſimul eſſet honeſtum. In gratulatione, An illius præſenti commodo lætemur. In gratiarum actione: Sit ne hic illi huius meriti cauſſa gratus. In cõſolatione, Sit ne huic dolendũ huius rei amiſſæ cauſſa. Hiſtoriæ etiam & poemata quæſtionem habent & ſtatum. Vt apud Salluſtium in bello Iugurtino, quo modo pugnatum ſit cum iugurtha. Apud Homerum in Iliade: quomodo Græcia ad Troiam bellauerit. In Odyſſea, quo pacto Vlyſſes in patriam redierit. In AEneide Virgilii: quo modo AEneas in Italiam uenerit.

Quid ſit ſtatus in genere iudiciali.

STatus uero in iudiciali genere eſt prima deprecatio defenſoris cum accuſatoris inſimulatione coniuncta: uel eſt quæſtio aut oratio, quæ oritur ex intentione accuſatoris, & reſponſione defenſoris. Vt occidiſti Aiacem: non occidi. Vnde exiſtit quæſtio: occiderit ne Vlyſſes Aiacem. De hac conſtitutione eiuſque ſpeciebus ac partibus, ideo tam accurate Cicero perſcripſit, quod uerſatur in iudicio. Sic uidemus omnes penè Ciceronis de Rhetorica arte præceptiones accom-

modatas eſſe iudiciali generi. Hæc in formas tres diuiditur: coniecturalem, legitimam, iuridicialem. Tria etenim ſunt, quæ in omni diſceptatione quæruntur: an ſit, quid ſit, quale ſit. An ſit. Vt fecerit ne Clodius inſidias Miloni. Sit ne interfectus Aiax ab Vlyſſe. Quid ſit. Vt ſit ne ſacrilegium an ſimplex furtum, ſi res ſacra è loco priuato ablata ſit. Quale ſit, iuſtum, an iniuſtum. Vt iure ne Oreſtes occiderit matrem, an iniuria.

De ſtatu coniecturali eiuſque locis.

*C*onie*cturalis ſtatus eſt, quum coniecturis uerum quæritur.* Exemplum *ſubiungam.* Duo quidam ſimul in tabernam diuertunt, *incœnati unà diſcubuerunt. Caupo unum eorum, quem grandem pecuniam ſecum adferre deprehenderat, gladio alterius interfecerit, pecunias abſtulit, gladium in uaginam recõdidit. Ille cuius gladio homo occiſus erat, ſummo mane gladium, & cætera quæ ſecum attulerat, ſuſtulit: ſolus profectus eſt. Multo poſt caupo clamitat hominem occiſum. Et cum quibuſdam diuerſoribus eum, qui ante exierat, conſequitur atque comprehendit. Gladium è uagina educit, reperit cruentum, peregrinus cædis accuſatur. hæc cauſſa coniecturalis eſt, quoniam factum negatur, & coniecturis multis ueritas perquirenda eſt. Coniectura peti ſolet à perſona, re, cauſſa, loco, modo, materia, tempore, occaſione, facultate. Perſona triplex eſt, loquentis, audientis, aduerſarii. Itẽ in perſona ſpectãda nomen, natura, educa-*

educatio, fortuna, adfectio animi, habitus corporis, ſtudium, conſilia. Nomen ut ſi quis dicatur Candidus, dicemus male appellari candidum, quum præter nomen nihil habeat candidi. Si Innocentius, quod nihil ſit eo nocentius. Ad naturam referuntur, ſexus, natio, patria, ætas. Sexus: ut uir ſit an mulier. Latrocinium enim facilius in uiro: ueneficium in muliere creditur. Natio: Sit ne Latinus, Germanus, Hiſpanus. Latini namque ſupercilioſi ſunt: Germani bellicoſi: Hiſpani iactabundi: Galli leues: Pœni perfidi: Græci mendaces, ſed amatores literarum. Patria: ut Romanus, Athenienſis. AEtas: Sit ne puer, adoleſcens, iuuenis, uir an ſenex: & quo modo in hiſce uitæ partibus ſe geſſerit. Quoniam ſingulis ſua natura eſt. Educatio, qua ratione, & à quibus ſit educatus. Nam refert à quibus, & quo quiſque modo nutritus ſit. Fortuna, ſeruus ne ſit, an liber, pecunioſus, an tenuis: exul, abdicatus, an ſecus: Priuatus, an cum poteſtate: fortunatus, an infortunatus. Adfectio animi: iracundus, petulans, libidinoſus, an frugi: auarus an liberalis. Habitus corporis: corporis enim robur, pulchritudoque & ueſtium cultus, plerumque libidinis & petulantiæ indicia ſunt. Studium eſt uehemens animi ad rem quampiam applicatio. Vt ſit ne orator, poeta, medicus, uenator, ſutor. Conſilium eſt faciendi excogitata ratio. Videndum quæ conſilia ante rem ſint habita. Hactenus dicta ad perſonas referuntur. Sequuntur reliqua, res, cauſa, locus, modus, materia,

tempus, occaſio, facultas. Res *eſt negotium ipſum, de quo agitur: ut parricidium, ſacrilegium, peculatus.* Cauſſæ *duæ ſunt partes, impulſio & ratiocinatio.* Impulſio *eſt temerarius animi impetus ad faciendum aliquid, aut non faciendum: ut timor, furor.* Ratiocinatio, *eſt quæ commodorum comparatione, aut incommodorum uitatione ad rem hortatur.* Vt *ſi eſſe interfectum dicamus, gratia lucri aut hæreditatis.* Locus, *opportunus an importunus: anguſtus, amplus, nemoroſus: longinquus, an propinquus: celebris, deſertus: ſacer, an prophanus: publicus, an priuatus.* Modus: *Clam, an ui: palam, an occulte: inſciens, an prudens: amore, an odio.* Materia: *fuſte, an gladio: arcu, ueneno, incantatione.* Tempus: *nocte, an die.* Occaſio, *eſt temporis commoditas, quæ ad rem aliquam hominem trahit inuitatque.* Facultas: *qua facile quicquam eſſe factu docemus.* Vt *occidi à pluribus pauciores, à uigilantibus dormientes: à præparatis, inopinantes.* Ex hiſce *locis coniecturas uel materiam captabimus, qua uel nos defendemus, uel aduerſarios accuſabimus.* Exemplo *id demonſtrabo.* Ad *hunc modum ſe defendere* Catilina *poteſt.* A *perſona ſua:* Ea *ſum nobilitate, iiſque parentibus iudices, ut talia de me ſine teſtibus ſuſpicari non debeatis.* A *perſona audientis.* Nam *ueſtræ prudentiæ iudices eſt, eam poteſtatem talibus hominibus non concedere: ne fictis argumentis nobiles homines circumueniant.* Ab *aduerſarii perſona,* Atque *ideo*

magis expellendus Cicero, quod mihi ſemper inimicus, infeſtuſque nobilitati fuerit. A bre, *Non enim tanti ſceleris ſuſpicionem ſine teſtibus approbare debetis.* A loco, *Præſertim in hac republica in qua ſanctiſſimæ leges ſummo ſtudio ſemper conſeruatæ ſunt.* A cauſſa, *Idcirco etiam magis Cicero expellendus, ne ſi fictis argumentis locus dabitur, multos noſtrum hi noui homines inuadere conentur.* A tempore, *His præſertim temporibus, quibus ignobilium animi innobilitatem ſunt accenſi: Ea enim licentia uiuitur, ut nemo falſa crimina non excogitet.*

De legitima conſtitutione.

Conſtitutio legitima eſt, quum ex legibus & ſcriptis aliquid controuerſiæ naſcitur. Sic dicta eſt, quod ſæpenumero è legibus oriatur. Ea ſex partibus abſoluitur: ſcripto & ſententia, contrariis legibus, ambiguo, definitione, tralatione, ratiocinatione. Ex ſcripto & ſententia controuerſia naſcitur, quum inter litigantes unus ſcripto: alter ſcripti ſententia utitur. Eiuſmodi cauſſæ conſtitutio eſt ubi in Philippicis Cicero probat ſtatuam deberi Seruio Sulpitio, qui legatus miſſus ad Antonium in legatione mortuus erat. Lex legatis ferro interemptis ſtatuam decernebat. Hunc honorem Cicero uolebat Seruio Sulpitio decerni: qui non ferro, ſed legationis labore occubuit. Ex contrariis legibus, quando altera lex iubet, aut permittit, altera uetat quicquam fieri, hoc eſt, quum accuſator, &

defenſor ſuam uterque legem habet, qua ſeſe tueatur. Ex ambiguo, quum ſcriptum duas aut plures res ſignificat. Hoc ſæpenumero fit multiplici poteſtate uerborum, & accentu, genere, & numero, & aſpiratione, & contextu orationis, & quibuſcunque modis ſignificatio uerborum commutatur. Vt paterfamilias amico taurum legauit: poſt mortem eius, amicus ſeruum nomine Taurum petit: hæres ſe bouem debere dicit. Teſtamento quidam poni iuſſit ſtatuam auream haſtam tenentem: Vbi ambigitur an ſtatua eſſe aurea debeat: an haſta. Ex definitione cauſſa conſtat, quum controuerſia eſt, quo nomine factum appelletur. Quidam furatus eſt rem ſacram ex ædibus priuatis. Accuſator ſacrilegium eſſe adfirmat: reus ſimplex furtum, quod ignorauerit rem eſſe ſacram. Hic definiri debent ſacrilegium & ſimplex furtum. In tralatione ſeu tranſmutatione ſtatus conſiſtit quoties ab alio nos accuſari debere dicimus: aut non nos, ſed alios: aut non apud hos iudices, ſed apud illos: non hac lege, ſed illa: non hoc crimine, ſed illo: non hac pœna, ſed illa: non hoc modo, non hoc loco, non hoc quærente, aut agente, ſed alio. Ex ratiocinatione controuerſia conſtat, quum res ſine propria lege uenit in iudicium, quæ tamen ab aliis legibus ſimilitudinem quandam aucupatur. Hæc in quinque diſtribui partes poteſt. Prima, An quod ſemel ius eſt, idem & ſæpius. Vt furti damnatus, adfixus eſt cruci, ſed rupto fune delapſus repetitur ad ſup

pliciûm. Secunda, An quod in uno ius eſt, idem & in pluribus. Qui duos uno tempore tyrannos occidit duo præmia petit. Qui Romæ tres liberos habebat, certa priuilegia, & immunitates habuit. Quidam ſex aut nouem habuit: dubitatio exiſtit, utrum duplum aut triplum habebit priuilegium. Tertia, An quod ante ius fuit, etiam poſt ſit. Mulier rapta habet optionem, ut uel caput raptoris petat, uel connubium. Raptor fugit, interim rapta nupſit alii, reuerſo raptore petit optionem mulier. Quarta, An quod in toto ius eſt, idem & in parte. Aratrum accipere pignori non licet, uomerem accepit. Quinta, An quod in parte idem, & in toto. Lanas euehere Tarento non licet, oues uexit.

De iuridiciali conſtitutione.

IVridicialis conſtitutio eſt, quum iure, an iniuria factum aliquid ſit, quæritur. In hac reus aut fatetur quidpiam feciſſe ſe, quod uetitum ſit, aut non. Illud adſumptiuam: hoc, abſolutam nominamus. Abſoluta iuridicialis eſt, quum recte aliquid factum eſſe dicemus: Vt quidam abdicare filium uult, quod philoſophiæ operam dederit. Filius ſe recte id facere ait. Aſſumptiua eſt, in qua quum reus rem per ſe turpem feciſſe confiteatur, re tamen aſſumpta extranea, iure factum defendit. Huius partes quatuor ſunt: criminis conceſſio, relatio, remotio, comparatio. Conceſſio eſt, quum reus petit ſibi ignoſci. Eius partes duæ, purgatio eius, & deprecatio. Purgatio

eſt,per quam, qui accuſatur, non factum ipſum, ſed uoluntas defenditur. Ea habet partes tres *imprudentiam,caſum,neceſſitudinem.* Imprudentia dicitur, *quum ſciſſe ſe aliquid reus negat.* Lege Cornelia de ſicariis punitur, *qui occiderit hominem.* Quidam *dum auibus ruri inſidiatur miſſa ſagitta hominem in uirgultis dormientem interfecit.*Per imprudentiam *ſe excuſat.*Simile eſt, *ſi quis accuſetur quod ciuem* Romanum *occiderit.*Caſus eſt,*quum demonſtramus aliquam fortunæ uim uoluntati obſtitiſſe,* Vt *in hac:* Aliquis *pecuniam certo die* Epheſi *ſoluere promiſit,adiecta pœna,niſi tunc ſoluta fuerit.* Is profectus eſt *domo eo tempore, quod uideretur ſatis ad eam profectionem futurum.* Aduerſis tempeſtatibus uſque uſus,*ad conſtitutum diem non uenit.*Excuſat *ſe per caſum aut fortunam.*Item dux Romanus *miſſus aduerſus* Cymbros, *exercitum duxit in locum iniquum.* Circumuentus *ab hoſtibus, amiſit militum octoginta millia.* Reuerſus Romam *accuſatur læſæ maieſtatis.* Confert *culpam in caſum & fortunam.* Neceſſitudo eſt, *quum ui quadam reus* id,quod *fecerit, feciſſe ſe ait,*hoc modo. Lex *eſt apud* Rhodios, *ut ſi qua roſtrata in portu nauis deprehenſa ſit, publicetur.* Magna *exorta tempeſtate uis uentorum inuitis nautis* Rhodorum *in portum nauim coegit.* Deprecatio *eſt,quum ſe peccaſſe conſultos reus confitetur,tamen petit ſibi ignoſci.* Hoc genus *uix in iudicium uenire poteſt,ideo quod con-*

ceſſa culpa, difficile eſt ab eo qui peccatorum eſſe uindex debet, ut ignoſcat, impetrare. Fit tamen ſi pro eo dixeris, qui ſæpenumero fuerit de republica bene meritus, qui ob ſalutem populi quandoque ſeſe in pericula coniecerit. Relatio criminis, eſt quum aliquid nos aliorum peccatis coactos feciſſe dicimus. Ea eſt huiuſmodi, Horatius occiſis tribus hoſtibus, & duobus amiſſis fratribus domum ſe uictor recepit. Is animaduertit ſororem ſuam de fratrum morte non laborantem: ſponſi autem nomen appellantem identidem, qui unus ex hoſtibus fuerat. Indigne id paſſus, uirginem occidit. Ait ſe coactum eſſe iniquitate ſororis quod illa hoſtium mortem lugebat: fratrum negligebat: denique ſe & populum Romanum uiciſſe, moleſte ferebat. Remotio criminis eſt, quum culpam uel in hominem, uel in rem aliquam reiicimus. In hominem, Vt ſi accuſetur is, qui conſulum iuſſu Seruium Sulpitium ſeditioſum hominem occiderat. In rem, hoc modo: Paterfamilias moriens, ſeruo donauit libertatem ea conditione, ut mortuo poneret æream ſtatuam in foro, Quum mortuus eſſet paterfamilias, ſeruus ponere ſtatuam uoluit. Sed plebiſcitum erat, nulli poſſe poni ſtatuam, niſi conſenſu plebis: Seruus liberum eſſe ſe adfirmat: & quod ſtatuam non poſuerit eam culpam in rem, hoc eſt, plebiſcitum reiicit. Diſtat criminis remotio à relatione, quod hic penitus remouetur: illic duntaxat minuitur culpa. Comparatio porro criminis eſt, cum dicimus neceſſe fuiſ-

ſe alterutrum facere, & id quod fecimus utilius eſſe, hoc modo. Aulus Albinus à Iugurtha incluſus, cum effugere non poſſet, cum Iugurtha in collocutionem uenit, ita diſceſſit, ut impedimenta relinqueret, exercitum ſub iugo educeret. ſatius eſſe duxit, exercitum ſine impedimentis educere, quàm ſimul cum impedimentis exercitum quoque perdere.

De iudicatione.

1 IVdicatio eſt, quæſtio quæ oritur ex ratione defenſoris, ac firmamento accuſatoris. Ratio, eſt quæ defenſionem continet. Quoniam niſi attulerit rationem reus, nulla erit controuerſia. Firmamentum uel infirmatio eſt id, quod adfertur ab accuſatore contra rationem defenſoris. Quemadmodum ex intentione accuſatoris & depulſione defenſoris conſtitutio conficitur: ita ex ratione defenſoris, ac firmamento accuſatoris colligitur iudicatio, hoc modo: Intentio, interfeciſti matrem Oreſtes. Depulſio, Interfeci, ſed iure. Ratio, illa enim patrem meum occiderat. Firmamentum uel infirmatio, quanquã illa patrem occiderat, tamen tu filius nocentem matrem interficere non debebas. Iudicatio, an licuerit nocentem matrem occidere. Exemplum aliud ponam. Apud quoſdam lex erat, ne quis Dianæ uitulum immolaret. Nautæ quidam quum aduerſa tempeſtate in alto iactarentur, uouerunt, ſi eo portu, quam conſpiciebant, potiti eſſent, ei Deo qui ibi eſſet, ſe uitulum immolaturos. Caſu

erat in eo portu fanũ Dianæ eius, cui uitulum immolari non licebat. Imprudentes legis quum exiſſent, uitulum immolauerunt. Accuſantur. Intentio eſt, uitulum immolaſtis ei Deo, cui non licebat. Depulſio eſt in conceſſione poſita. Ratio, neſciuimus non licere. Infirmatio, tamen quoniam factum eſt, quod non licebat, ex lege ſupplicio digni eſtis. Iudicatio: quum id fecerint, quod non oportuerit, & id non oportere neſcierint, ſint ne ſupplicio digni. In coniecturali cauſſa iudicatio nihil differt à conſtitutione. Vt repertus eſt Vlyſſes apud Aiacem interfectum in ſylua, cuius ante capitalis fuerat inimicus. Accuſatio, occidiſti Aiacem. Depulſio, non occidi. Coniecturalis conſtitutio uel iudicatio, occiderit ne.

De concluſione.

Concluſionem, ſiue perorationem appellant artificioſum terminum orationis: uel poſtremam orationis partem, quæ breui argumentatione ex iis quæ dicta ſunt, aut facta conficit, quod neceſſario conſequitur. Diſtat ab epilogo, quod concluſio orationis, enumeratio uero perorationis, interim etiam narrationis membrum ſit. Concluſionis tres partes ſunt: epilogus, amplificatio, adfectus: uel (quod idem eſt) enumeratio, indignatio, conqueſtio, uel commiſeratio.

De enumeratione.

Epilogus eſt breuis ante dictorum repetitio. Vt apud Ciceronem pro Pompeio: Quare uidete iudices, num dubitandum uobis ſit,

omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis ueſtri, ſalus ſociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum Repub. *defenduntur.* Et pro Archia poeta: *Quare conſeruate iudices hominem pudore eo, quo amicorum ſtudiis uidetis comprobari: tum dignitate, tum etiam uenuſtate: ingenio autem tanto, quanto id conuenit exiſtimari. Cauſſa uero eiuſmodi, quæ beneficio legis autoritate municipii, teſtimonio* Luculli, *tabulis* Metelli *comprobetur.*

De *indignatione.*

AMplificatio *eſt per quam grauis in rem offenſio, aut magnum in hominem odium inſtigationis auditorum cauſſa concitatur.* Vt *apud* Ciceronem pro A. Cluentio: *Quod hoc portentum dii immortales, quod tantum monſtrum ullis locis, quod tam infeſtum ſcelus & immane, aut unde natum eſſe dicamus?* Amplificamus *quandoque commutato rei nomine.* Vt *ſi hilaritatem uocemus luxuriam: parſimoniam auaritiam: ſimplicitatem negligentiam.* Aut *quum per collationem efferuntur quæ amplificant.* Cice. *in* Verrem: *Non enim furem, ſed raptorem: non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ: non ſacrilegū, ſed hoſtem ſacrorum religionumque: non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem ciuium ſociorumque, in ueſtrum iudicium adduximus.* Plinius *in* Panegyrico de Traiano: Non enim *de tyranno, ſed de ciue: non de domino, ſed de parente loquimur.* Tertius *amplificandi modus incrementum dici-*

tur, quum per gradus peruenitur interdum ad ſummum, interdum quodammodo ſupra ſummum. Vt *facinus eſt uincere ciuem Romanum, ſcelus uerberare: prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere?* Quartus *cum curſu quodam grauius grauiuſque ſemper aliquid inſequitur.* Vt *de uomitu in Antonium* Cicero: *In cœtu uero populi Romani, negotium publicum gerens, magiſter equitum.* Quintum *genus* συναθροισμὸν, *id eſt, congeriem uocant, qua rem eandem aliis atque aliis modis efferimus* Vt *quid tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?*

De *affectibus*

A*Dfectus nihil aliud eſt, quàm impetus quidam animi, quo ad appetendum auerſandúmue aliquid uehementius, quàm pro quieto ſtatu mentis impellimur.* Exemplum *commiſerationis eſt in oratione Ciceronis pro* Milone. *Sed finis ſit, neque enim præ lachrymis loqui poſſum, & hic ſe lachrymis defendi uetat.* Vos *oro obteſtorque iudices, ut in ſententiis ferendis, quod ſentietis, id audeatis.* In *adfectuum ratione ſeruandum, ut ipſi uideamur tales, quales cupimus auditores:* Quoniam *ut* Quintilianus *ait, non incendit niſi ignis: nec madeſcimus niſi humore: nec res ulla dat alteri colorem quem ipſa non habet:* Idem *Fabius refert ſe uidiſſe bi-*

ſtriones,qui adhuc flentes è ſpectaculo deſcendebant tantopere,conati erant commouere populum. Adfectus mouemus,uel commiſerationem auditorum captamus ab habitu perſonæ. Vt apud Vergilium:*Obſtupui ſteterūtque comæ, & uox faucibus hæſit.* Ab ætate,Apud eundem: *Infelix puer atque impar congreſſus* Achilli. *A fortuna,*Vt, *Auſoniiſque olim ditiſsimus aruis.* Hinc quoque *indignationem excitamus.* Dido apud Vergilium: Et *noſtris illuſerit aduena regnis.* A *loco,*Q*uum uitam in ſyluis inter deſerta ferarum* Luſtra domoſque *trabo.* Eodem pertinent *figuræ quædam:* Ἀπόρησις,*uel dubitatio:* En quid *ago,rurſus ne procos irriſa priores* Expertiar? Ἐκφώνησις, *aut exclamatio:*Dii *talem terris auertite peſtem,* Ἀποσιώπησις, *uel reticentia.* Quos ego:*ſed motos præſtat componere fluctus.* Permiſsio: *Præter miſeram animam,& hoc corpus nihil relictum eſt:his utere atque abutere ut libet.* Epimone *uel epizeuxis.*O Myſis Myſis.O *pater pater quid ages?* Criminis *ſeu delicti confeſsio.*Cicero pro Ligario: E*rraui,temere feci, pœnitet,ad clementiam tuam cōfugio,delicti ueniam peto,ut ignoſcas oro.* Duo *ſunt adfectuum genera:* πάθος,*quando auditorum animi uehementer concitantur:* & ἦθος, *quum leniter ſolum permouentur.* Adfectus *concitati reddunt commotos,mites,lenes.* Concitati *imperant:*mites *perſuadent.* Concitati *perturbant:*mites *ad beneuolentiam præualent.*Item πάθος,*ſimile eſt tragœdiæ:* ἦθος *comœdiæ.* De iiſ-

dem hæc Ciceronis uerba ſunt. Duo ſunt, quæ bene tractata ab oratore admirabilem eloquentiam faciunt. Quorum alterum eſt ἠθικὸν, ad naturam, & ad mores, & ad omnem uitæ conſuetudinem accommodatum. Alterum παθητικὸν, quo perturbantur animi, & concitantur: in quo uno regnat oratio. Illud ſuperius, come, iucundum, ad beneuolentiam conciliandam paratum. Hoc uehemens, incenſum, incitatum, quo cauſſæ eripiuntur. Quod quum rapide fertur, ſuſtineri nullo pacto poteſt. Poſſunt & alia ratione adfectus diſtingui. In lætos, qui gaudium conciliant audientis animo: ut in gratulatione. Et triſtes, quum iram, indignationem, aut miſericordiam mouemus. Facultas hæc commouendi auditorum animos haud paruam orãti commoditatem præſtat. Nam quum iraſci, fauere, odiſſe, miſereri cœperunt, agi iam rem ſuam exiſtimant. Et ſicut amantes de forma iudicare non poſſunt, quia ſenſum oculorum premit amor, ita omnem inquirendæ ueritatis rationem iudex amittit occupatus adfectibus: æſtu fertur, & uelut rapido flumini obſequitur. Huc igitur incumbat orator, hoc opus eius, hic labor eſt, ſine quo cætera nuda, ieiuna, infirma, ingrata ſunt, ut ait Quintilianus. Neque miſeratione ſolum mens iudicum permouenda eſt, ſed etiam faciendum, ut iraſcatur, mitigetur: inuideat, faueat: contemnat, admiretur: oderit, diligat: cupiat, ſatietate adficiatur: ſperet, metuat: lætetur, doleat.

menta ſuo quæque loco collocare, & uelut in aciem producere.

De elocutione, memoria, & actione.

Locutio tribus conſtat partibus: elegantia, compoſitione, dignitate. Elegantia *ſermonem purum ac latinum reddit: & uerba requirit propria, uſitata, latina.* Compoſitio *continet ordinem, iuncturam, numerum.* Ordinem: *ſi ſenſus uerbo claudatur: ſi diem & noctem dicamus, ortum & occaſum, non contra.* Iuncturam, *ſi crebri uocalium concurſus uitentur, qui uaſtam atque hiantem reddunt orationem.* Numerum, *ſi eundem multorum uerborum exitum uitabimus, & longam uerborum continuationem, quæ tum auditoris aures, tum ſpiritum orantis lædit.* Dignitas *conſtat exornationibus uerborum ac ſententiarum, quas alio loco deſcribemus.* MEMORIA *duplex eſt:* Naturalis, *quæ noſtris animis inſita ſine inductione artis ſimul cum cogitatione naſcitur.* Et artificioſa, *quæ eſt eadem ipſa naturalis præceptionibus quibuſdam firmata. Hæc conſtat locis & imaginibus.* Loci *ſunt ueluti tabulæ, in quibus rerum ſimulachra collocantur.* Quod *genus ædes, inter columnia, anguli, parietes.* Imagines *ſunt ſimilitudines earum rerum, quas meminiſſe uolumus.* Vt *equus, leo, canis, domus.* Quæ *ſi ordine libeat ediſcere, collocabimus in primo loco equũ aliquem, in ſecundo leonem: in tertio canem: in quarto, domum.* Pari *forma oratio in partes aliquot diuidi,*

Ac per imaginum excogitationem ediſci poteſt. PRONVNTIATIO *uel actio eſt moderatio uocis, uultus, & geſtus cum gratia, & uenuſtate. Hæc tria præſtare debet ut conciliet, perſuadeat, moueat: quibus natura cohæret, ut etiam delectet. Conciliatio commendatione morum, & orationis ſuauitate conſtat: perſuadendi uis, aſſeueratione: mouendi ratio, adfectibus.*

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EM.